

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

18731

XV ve XVI. YÜZYILLARDA SELANİK ŞEHİRİ
DOKTORA TEZİ

AYHAN PALA

ANKARA 1991

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

18731

XV ve XVI. YÜZYILLARDA SELANİK ŞEHİRİ
DOKTORA TEZİ

Hazırlayan: Ayhan PALA

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Muzaffer ARIKAN

18731

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Ankara 1991

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Tablolar ve Haritalar

Kısaltmalar

Giriş

I. Osmanlı Fethinin Ardından Selânik Şehri

II. 1478 Yılında Selânik Şehri

III. 1500 (t.) Yılında Selânik Şehri

IV. 1530 Yılında Selânik Şehri

V. 1568 Yılında Selânik Şehri

VI. 1478-1568 Yılları Arasındaki Devrede İhtida

VII. İktisadî Hayat

VIII. Sonuç

Summary

Bibliyografya

ÖNSÖZ

Bu araştırmada XV. ve XVI. Yüzyıla ait Tahrir Defterlerini değerlendirerek Selânik Őhrinin sosyal ve iktisadî yapısını ortaya çıkarmağa alıştığ. Tahrir Defterlerindeki bilgileri başka belgelerle tamamlamak ve Osmanlı Şehir tarihi ile ilgili bilgilerimizle karşılaştırmak istedik. Çalışmamızda Heath Lowry'nin Trabzon ve Selânik üzerinde yaptığı araştırmalardan büyük ölçüde yararlandık. Osmanlı Tahrir Defterleri üzerinde Őimdiye kadar yapılan çalışmalar araştırmamıza ışık tuttu. Rumca isimlerin yazılışında Dimitriadis'in Selânik'le ilgili eserini esas aldık. Tahrir Defterinde bilhassa yer isimleri çok farklı Şekilde yazılabilmektedir. Yabancı isimleri halktan duyduğu gibi yazan kâtibler bu isimleri farklı Şekilde yazabilmektedirler. Biz Tahrir Defterlerinde yazılan isimleri (kişi, meslek, yer adı v.d.) orijinal Őekilleriyle yazmayı tercih ettik. Bu bakımdan araştırmamızda bu isimler farklı yazılışlarla karşımıza çıkmaktadır. Bizden önce Selânik'in 1478 tarihli Tahrir Defterini Heath W. Lowry bir makale halinde değerlendirmişti. V.Dimitriadis ise Selânik'in Topografyası adlı eseri ile Selânik tarihine önemli bir katkıda bulundu. Tafralı'nın bu konudaki araştırmalarını arşiv belgelerine dayalı eseriyle tamamladı. Melek Delilbaşi, Selânik'in Türkler tarafından fethini gören Anagnostis'in eserini Türkçeye kazandırdı ve değerlendirdi. Delilbaşi'nin makaleleri de Selânik tarihi ile ilgili bazı noktalara açıklık getirdi. Bizim Tahrir Defterlerine dayalı çalışmamız bu araştırmalara bir katkı yapmak gayesini gütmektedir.

TABLÖLAR VE HARİTALAR

1. Selânik Tahrirleri
2. 1478'de Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar
3. 1478'de Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar
4. 1500'de Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar
5. 1500'de Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar
6. 1500'de Selânik Şehrinde Oturan Yahudiler
7. 1530'da Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar
8. 1530'da Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar
9. 1530'da Selânik Şehrinde Oturan Yahudiler
10. 1568'de Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar
11. 1568'de Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar
12. 1568'de Selânik Şehrinde Oturan Yahudiler
13. 1478-1568 Yılları Arasında Selânik Şehri'nin Nüfusu
14. 1478-1568 Yılları Arasında Selânik'te Abdullahlar, Mühtediler ve Mutaklar
15. Tahrirlere Göre Meslekler ve Unvanlar (1478-1568)
16. Dokuma Sanayii ile İlgili Meslekler
17. Deri Sanayii ile İlgili Meslekler
18. Grafik 1-2 Selânik Şehrindeki Cemaatlar (1478-1500)
19. Grafik 3-4 Selânik Şehrindeki Cemaatlar (1530-1568)
20. Grafik 5 Selânik Şehrinde Nüfus Artışı (1478-1568)
21. Grafik 6 Cemaatlara Göre Nüfus Artışı (1478-1568)
22. Harita 1 Selânik Mahalleleri (1478)
23. Harita 2 Türk Devrinde Selânik Şehri Krokisi

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.Ü.D.T.C.F.D.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
b.	: bin
bk.	: bakınız
C.	: Cilt
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İ.F.M.	: İktisat Fakültesi Mecmuası
M.	: Miladî
M.M.	: Mühimme Defteri
n.	: not
n.d.	: nam-ı diğer
S.	: Sayı
s.	: sayfa
t.	: tahminen
Tan.	: Tanıtın
T.D.	: Tahrir Defteri
T.M.	: Türkiyat Mecmuası
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
v.	: Veled-i
v.	: varak
Yay.	: Yayınlayan

GİRİŞ

Kaynakların Değerlendirilmesi

Bu araştırmamızın esas kaynağını teşkil eden tahrir defterlerinin mahiyeti ve Osmanlı tarih araştırmaları açısından taşıdıkları değer üzerinde pek çok yazı yazıldığı için (1) bu konu üzerinde durmadan değerlendirmesini yaptığımız tahrir defterlerinin tanıtımına geçiyoruz.

TD 7, Evasıt-ı Rebiülevvel 883 (M.1478)

Selânik şehri halkı hakkında bilgi veren en eski Tahrir Defteri İstanbul'da Osmanlı Arşivi (Başbakanlık Arşivi)'nde, Tapu Tahrir Defterleri kataloğunda 7 numarada kayıtlıdır. Katalogda bu defter hakkında: "Paşa livasının Yenice-i Karasu, Drama, Kavala, Zihne, Keşişlik, Siroz, Nevrekob, Kaloyan, Demirhisar, Selânik, Sidrekapsi nahiyeleri kurasının nüfus ve hasılatını havî mufassal defter" ifadesi kullanılmıştır. Defterin 329'uncu sahifesindeki kayıttan H.883 (M.1478) tarihli olduğu anlaşılmaktadır. Bu defteri kullanan Heath Lowry de 1478 tarihli olduğunu kabul etmektedir.(2) Defter başından ve sonundan eksiktir. Kanunnamesi de yoktur Bu defter muhtemelen şehrin üçüncü tahririne aittir. İlk tahririn, Osmanlı geleneğine göre 1430 veya hemen sonraki yıllarda yapılmış olması lâzım gelmektedir. İkinci tahrir de Rumeli'nin pek çok şehri (Edirne, Gümülcine, Tırhala v.d.) ile birlikte H.859 (M.1454-55) da yapılmış olmalıdır. (3)

Bu tahrire ait bir defter Osmanlı Arşivinde Tapu Tahrir Defterleri kataloğunda 3 numarada kayıtlıdır. Bu defterde Selânik civarındaki Temür Hisar, Boğdanos, Avret Hisar, Zihne, Siroz ve Nevrekob nahiyelerine ait kayıtlar bulunmaktadır. Aynı yıl Selânik tahririnin de yapılmış olduğu tahmin edilebilir. Gene aynı tahrire ait bir defterin İstanbul

Belediyesi Atatürk Kütüphanesinde bulunduğunu ve Firecik, Yanbolu, İpsala, Keşan, Gümülcüne ve Edirne'yi ihtiva ettiğini biliyoruz.(4)

Bu 3 numaralı Tahrir Defterinde bir evvelki tahrire atıf yapılmaktadır ki bu da yukarıda bahsettiğimiz 1430'lara ait tahrir olmalıdır. Bu defterin 38'inci sahifesindeki kayıttan evvelki tahririn Umur Beğ adlı bir zat tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Gene aynı defterin 90'inci sahifesindeki bir kayıtta da eski defterden bahsedilmektedir. Bu durumda 1431 yılında Arvanid Sancağının tahririni yapan Umur Beğ ibn Saruca Paşa ve Kâtib Yusuf'un aynı tarihlerde Selânik sancağını da yazdıklarını söyleyebiliriz. (5) Esasen Selânik'in tahririnin bu yıllarda yapıldığını başka bir kaynaktan da biliyoruz. (6)

BNCM: SN 16/35

Bulgar Millî Kütüphanesinin Şarkiyat Bölümünde 16/35 numaralı dosyada muhafaza edilen bu mufassal defter parçası, Selânik şehri müslüman ve gayri müslimlerinin kayıtlarını ihtiva etmektedir. Yahudilerin ancak bir kısmının kayıtları bu defter parçasında yer almaktadır. Bu defter, Nikola Popov'un Bulgarcaya tercümesi ve faksimilesi ile birlikte B. Cvetkova tarafından yayınlanmıştır. (7) Bu defterin tarihi 16. Yüzyılın ilk çeyreği olarak tahmin edilmektedir. (8) Kanunnamesi vardır.

Bu tahrir hakkında Padişah II. Bayezid'in beratı elimizdedir. (9) Bu beratta " erbab-ı timar ile reâyâ arasındaki ihtilâfı halletmek üzere Rumeli eyâletinin yazılması icâb edip başta Semendire sancağının tahriri için sâbık Galata kadısı Mevlânâ Pîri ile kâtibliğe Mehmed tayin edilerek... " denmektedir.

TO 70, H.925 (M.1519)

Osmanlı Arşivinde bulunan bu icmâl defteri hakkında katalogda şu bilgi verilmektedir: " Emirül-ümera Rum (eli) livasının Gümölcine, Yenice-i Karasu, Drama, Zihne, Nevrekob, Siroz, Timur Hisar, Selânik, Sidre Kapsi, Avret Hisar, Yenice-i Vardar, Çitroz, Karaferye, Keşişlik, Serfice, Kesterye, İştib, Vulkaşın, Görice, Oyar, Petremoran nahiyelerinde vaki kuranın bir kalem olarak nüfus ve hasılatıyla timarlarını ve Selânik, Serfice, Kesterye, Görice kalaları müstahfızlarına ait timarları ve evkafı mübeyyin icmal defteri"

Bu tahriri yapanın, Mehemed b. Nureddin eş-şehir Baştabzâde ve kâtibin de Mahmud olduğu defterde kaydedilmiştir.(10) Defterin baş tarafındaki izahattan Yavuz Sultan Selim için Edirne'de yazıldığı anlaşılmaktadır. Sondan eksik olduğu anlaşılmaktadır.

TD 403, H.937 (M.1530-31)

Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defterleri kataloğunda "Drama, Zihne, Avret Hisar, Nevrekob, Timur Hisar, Siroz, Selânik, Sidre Kapsi kazaları köylerinin nüfus ve hasılatını ve timarlarını ve Selânik kalası müstahfızlarına ait timarları ve bu kazalardaki evkafı havi mufassal tahrir defteri" olarak tanıtılan bu defterin tarihini, aynı tahrire ait 167 numaralı icmâlin tarihi olan M.937 (M.1530-31) den çıkarabiliyoruz. Baştan ve sondan eksiktir.

TD 167, H.937 (M.1530-31)

Yukarıda tanıttığımız TD 403'ün icmâlidir. Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Baş tarafında Rumeli'nin idarî taksimatı hakkında bilgi verilmiştir. Sonunda eksigi vardır. Bu defter diğer icmâllerden farklı

olarak şehirlerin mahallerini, hane sayılarını, vergi muafiyeti olan zümreleri ve başka bazı bilgileri vermektedir. Bundan dolayı M.Tayyib Gökbilgin tarafından mufassal olarak kabul edilmiştir.(11) Gümölcine, Yenice-i Karasu, Drama, Zihne, Nevrekob, Timur Hisarı, Serez, Selânik, Sidrekapsi, Avret Hisarı, Yenice-i Vardar, Serfice, İştîp, Kesterye, Behiliste, Görice, Florina, Ilıca, Köstendil, Kratova, Ustrumca, Menlik, İvraniye, Sas madenleri Kanunu, Vulçitrin, Priştine, Prezrin, Tirgovişte, Bihor, Alaca Hisar Livası ve Hersek Livasını ihtiva etmektedir.

TD 143, H.937 (M.1530-31)

Osmanlı Arşivinde bulunan bu defterin " Gümölcine, Selânik, Sidre Kapsi, Yenice, Drama, Zihne, Siroz, Nevrekob kazalarıyla Selânik kalası müstahfızlarının timar ve evkafını mübeyyin icmâl defteri" olduğu katalogda belirtilmektedir. Defterin muhteviyatı incelendiğinde TD 403'ün icmâli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda katalogda bu defter için verilen H.934 tarihinin doğru olmaması gerekir. Defterin 4. sahifesinde 22 Cemaziyelevvel 936 (22 Ocak 1530) tarihli bir timar kaydı bulunmaktadır. Düzenleniş bakımından TD 167'den farklı bir icmâldir.

TD 186, H.977 (M.1569)

Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan bu mufassal tahrir defteri Selânik, Sidre kapsi ve Avret Hisarına aittir. Bu tahrire ait bir hüküm 5 Safer 975 (11 Ağustos 1567) tarihiyle Osmanlı Arşivi Mühimme Defterlerinde yer almaktadır. (12) Bu hükümde "Selânik ve Üsküb sancağı beylerine ve kadılarına ve Paşa sancağında sol kolda vaki olan kadılara hüküm: Paşa sancağının sol kolu yeniden tahrir olunmak emir olunub Rumeli'nin defter emini Mustafa Beğ emir ve defter kâtiblerinden Mehmet kâtib tayin olduğundan..." denmekte ve adı geçen

kadınların tahririne yardımcı olmaları istenmektedir. Aynı konuda yazılan 17 Ramazan 975 ve 29 Ramazan 975 tarihli iki hüküm de Mühimme Defterlerinde yer almaktadır.(13) Bu durumda Ö.L.Barkan'ın bu tahririn Ebussuud Efendi tarafından yapıldığı hakkında verdiği bilginin (14) yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Esasen bu yıllarda Şeyhulislâm olan Ebussuud Efendi'ye böyle bir vazifenin verilmesi de pek akla yakın gelmemektedir.(15) Bir önceki tahrir olan H.937 tarihli tahririn Ebussuud Efendi tarafından yapıldığı düşünülebilir. Süleyman Sudi Efendi'nin defter-i Muktesid'de verdiği "Rumeli kıt'asının ikinci tahririnde Selânik ve Üsküb sancaklarının tensikat-ı tahririyesi müftî-i meşhûr Mevlâna Ebussuud Efendi marifetiyle icra kılındığı Defterhane-i Amire'de mevcut olan âsâr ile müsbettir" şeklindeki bilgi ise, Ö.Lütfi Barkan'ın haklı olarak işaret ettiği gibi (16) doğru değildir. Ebussuud Efendi Selânik'in ikinci değil, beşinci veya altıncı tahririni yapmış olmalıdır. Bu, 186 numaralı tahrir defterinin başında bulunan kanunnâmede, II. Selim'in tahta geçmesiyle bu tahrir karar verildiği bildirilmekte ve il yazıcısına "vilâyet-i Rum ilinde livâ-yı Paşa ve liva-yı Selânik tahriri"nin tefviz buyurulduğu yazılmaktadır.(17) Kanunnamenin büyük bir kısmını Ebussuud Efendi'nin Osmanlı arazisinin durumunu İslâm hukukuna göre izah eden bilgileri teşkil etmektedir. Bu kısmın, tahrir emini tarafından daha önce Ebussuud Efendi'nin yaptığı tahririne ait defterden iktibas edildiği anlaşılmaktadır. Defterin baş taraflarında 21 Şevval 975 (19 Nisan 1568) tarihli bir hükme atıfta bulunmaktadır.(18) Bu da bize tahririn bu tarihten sonra gerçekleştirdiğini göstermektedir.

T.D.318, H.976 (m.1568)

Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan bu İcmal Defteri Selânik, Avret Hisarı, Yenice-i Vardar ve Kara Ferye'yi ihtiva

etmektedir. Başında timar tevzii ile ilgili kısa bir açıklama vardır. 108 varaktan ibaret, başında tuğrası bulunan bu defter TD 186'nın icmâlidir.

TD 553, H.976 (1568)

Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan bu defterde Selânik, Kara Ferye, Temür Hisarı ve Siroz'daki vakıflar yer almaktadır. 128 varaktır.

TABLO:1
SELANİK TAHRİRLERİ

Tarih	Defterin Cinsi Mufassal	İcmal	Defter Emni
1430	-	-	Umur Beğ İbn Saruca Paşa
1455	-	-	Murad Beğ İbn Timur Beğ
1478	T.D. 7	-	?
1500	BNCM: SN 16/35		Mevlânâ Pîrî ?
1519	-	T.D.70	Mehemmed ibn Nureddin Baştabzade
1530	T.D.403	~~T.D.167~~ T.D.143	Ebussuud Efendi ?
1568	T.D.186	T.D.318	Mustafa Beğ bin Mehemed
1613	T.D.723	-	Ekmekcizâde Ahmed Paşa

NOTLAR

1. Ömer Lütü Barkan, Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri, İ.F.M.II/1, İstanbul 1941, s.29-59. Aynı yazar ve Enver Meriçli, Hüdavendigâr Livası, Ankara 1988. Aynı Yazarın, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, Türkiyat Mecmuası, C.X, İst. 1953, s.1-26.
2. Heath W.Lowry, Portrait of a city: The Population and Topography of Ottoman Selânik (Thessaloniki) in the year 1478, Diptiha (1980/1981) Atina 1981, s.254. (Bundan sonra Lowry: Portrait)
3. M.M.10, Tırhala Defteri; Heywood, Colin, Between historical myth and mythohistory; the limits of Ottoman history, BMGS 12, (1988), s.332, n.64
4. M.Aktepe, XIV. ve XV. asırlarda Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dair, Türkiyat Mecmuası, C.X, s.303.
5. Halil İnalçık, Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Ank. 1954, s. XVIII.
6. Melek Delilbaşı, "Selânik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", Ank. 1989, s.42,58,59 (Bundan sonra Delilbaşı: Selânik'in)
7. Bistra A.Cvetkova (Yay.) Fontes Turcici Historiae Bulgaricae, XIV. Sofia, 1972.
8. A.g.e. s.375; V.Dimitriadis, Ho Kanunname kai hoi Christianoi Katoikoi tes Thessalonikes gyro sta 1525, Makedonika 19 (1979), s.328.

9. İ.H.Uzunçarşılı, İ.K.Baybura ve Ülkü Altundağ Topkapı Sarayı Müzesi, Osmanlı Sarayı Arşivi Katoloğu, II. Fasikül, Hükümler-Beratlar, Ank.1988, s.155.
10. T.D.70, s.1.
11. M.Tayyib Gökbilgin, Edirne ve Paşa Livası, İst.1952, s.534
12. M.D.6, s.14.
13. M.D.7, s.380 ve M.D.7, s.412.
14. Ö.L.Barkan, Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Türkiye'de Toprak Meselesi, İst.1980, s.299.
15. M.Cavid Baysun, Ebussuud, İ.A.C.IV, s.95-96.
16. Ö.L.Barkan, Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri. İst.1941, s.13.
17. T.D.186, v.1-b, 2-a.
18. T.D.186, v.6-b.

I. BÖLÜM

OSMANLI FETHİNİN ARDINDAN SELANİK ŞEHİRİ

Kuruluşundan bu yana Makedonya'nın en mühim şehri ve limanı olan Selânik, IV. asrın başlarında (M.Ö.315-16) kuruldu. Bir liman şehri olarak ve Makedonya'nın yeni başşehir haline getirilmek üzere kurulan şehre, Makedonya Kralı Kassandros hanımı olan Büyük İskender'in (M.Ö.356-323) kız kardeşinin ismini verdi. Makedonya Krallığından Roma hakimiyetine geçen Selânik, III. yüzyılda Gotların hücumuna uğradı. Daha sonra Avrupa Hunlarının ve Slavların hücumlarına maruz kaldı. 582'de Avarların idaresine geçti. Slav hücumları sonraki yüzyılda da devam etti. Bu hücumları Bizans püskürttü. VIII. yüzyılda da, Balkanlara gelmiş olan Bulgarlar Selânik için Bizans'la mücadele etmeğe başladılar. Zenginliği ve ticareti ile dikkati çeken Selânik'in 904 yılında Araplar tarafından yağma edildiğini görüyoruz. Daha sonra gene Bulgarlar ve Peçenekler şehri zorladılar. 1185'te Sicilya Norman Krallığının eline geçen Selânik daha sonra Bizans tarafından geri alındı. 1204 te Lâtinlerin eline geçti. Uzun mücadelelerden sonra Bizans'ın İznik koluna bağlı bir despotluk oldu. Bu devirde şehrin esas unsurunu Yunanlılar teşkil ediyordu. Frenklerle Rumların karışmasından Gasmul (Vasmul) denilen bir topluluk da ortaya çıktı. Yahudiler de ipekli dokumacılığı ile uğraşan bir azınlık olarak mevcuttu. Şehrin yakınlarında ise, Slavlar, Aromun denilen Makedonya Romenleri ve IX. asırdan beri Hristiyanlaşmış Türkler oturuyorlardı. Şehir XIV. asır boyunca iç ve dış karışıklıklarla sarsıldı. Sırpların Makedonya'yı ele geçirdikleri sırada (1345-1355), Ioannes V.Paleologos ve Kantakuzenos arasındaki taht mücadelesi bütün şiddetiyle devam ediyordu. Şehirde asiller ile halkın ve esirlerin arasındaki zıddiyet de kanlı çarpışmalara sebep olmuş, 1342-1349 seneleri arasında esirlerin isyanı yaşanmıştı.(1)

Bu tarihlerde Batı Anadolu sahillerindeki Saruhan, Aydın gibi Türk beylikleri Bizans ve Lâtin kolonilerini yaptıkları akınlarla tehdid etmekte idiler. Girit ve Eğriboz'a kadar erişen bu akınların tesir sahası gittikçe genişliyordu. 75 parça gemiden oluşan bir donanma ile 1333 yılında Trakya sahillerine yanaşan Saruhan Beyi Semendrek adasını yağmaladı. Daha sonra sahile çıktı. Ordusunun başında bulunan III. Andronikos bu Türklerin daha sonraki yıllarda Selânik körfezine çıkarma yaptıklarını görüyoruz. O sırada Selânik'te bulunan III. Andronikos ile Kantakuzenos bu Türk hücumunu önlemişlerdir.(2)

Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin Rumeli fütuhâtı başlıyordu. Süleyman Paşa'ya bağlı Osmanlı ve uc kuvvetlerinin sol kol ucunda Hacı İlbeyi ve Evrenos Bey faaliyette idiler. Sonunda bu uç sırasıyla İpsala, Gümülcine, Serez, Kara Ferye ve oradan iki kola ayrılıp, Tırhala ve Üsküb'e, sağ koldaki uç ise, Yanbolu, Karın Ovası, Pravadi'ye, oradan ikiye ayrılarak, biri Tırnova ve Niğbolu'ya, diğeri Dobruca'ya intikâl edecektir. Orta uç Çirmen, Zagra, Filibe'ye, oradan ikiye ayrılarak, Sofya, Niş'e veya Köstendil ve Üsküb'e geçecektir. Bu üç istikamette yapılan fetihler Rumeli'nin sağ kol, sol kol ve orta kol sancaklarını teşkil etmiştir. Osmanlıların orta kol sancakları, Edirne, Sofya, beylerbeylerinin merkezleri olmuştur. Süleyman Paşa'nın yaptığı gibi, Osmanlılar Rumeli'de her yeni ucun teşekkülü ile berâber, Anadolu'dan o bölgeye muhacirler ve bilhassa savaşçı yörük grupları sevk etmişlerdir. Bu uç bölgeleri ileriye intikal ettikçe, geride kalan eski uç merkezleri, kalabalık medenî Türk şehirleri olarak yükselmiştir. Edirne, Filibe, Serez, Üsküb, Sofya, Silistre, Tırhala, Yenişehir, Manastır önce uç merkezleri olarak

gelişmiş, uç beylerinin vakıfları ile donatılmış ve bilhassa vakfa dayanan dinî ve ticarî müesseselerle gelişerek Rumeli'nin büyük şehirleri olmuşlardır.(3)

I. Murad'ın fethettiği Serez'de, Bizans'ın Selânik valisi bulunan veliaht Manuel'in kışkırtmasıyla bir isyan çıkınca padişah, Çandarlı Hayreddin Paşa'yı büyük bir ordu ile Serez'e gönderdi. İsyancıların cezalandırılmasından sonra Hayreddin Paşa Makedonya'nın başşehri Selânik üzerine yürüdü. Manuel İstanbul'a kaçtı.(1380) 1381'de ise Rumeli beylerbeyisi Timurtaş Paşa Selânik'e hücum etti. Kuşatılan şehir, deniz tarafından çevrilemediği için üç yıla yakın karşı koydu ve nihayet 1387 Nisanında Türklerin eline geçti.(4)

Selânik'in 1403 yılında kardeşlerine karşı taht mücadelesinde Bizans'ın desteğini sağlamak isteyen süleyman Çelebi tarafından Gelibolu antlaşması ile Kartal, Pendik, Gebze, Silivri ve Teselya ile birlikte Bizans'a geri verildiği anlaşılmaktadır. (5)

1403 Ocak-Şubat aylarında Türk Emiri Süleyman, Bizans imparatoru Johannes ve diğer Hristiyan devletleriyle yapılan anlaşma metninde, Bizans imparatoruna, Selânik, Kalamariya, Halkidikya ve Selânik körfezinin sahil kısımlarını verdiğini söylemektedir (6).

II. Murad devrinde Bizans topraklarına yönelik Türk akınları arttı. 1422 yazında Evrenosoğlu Burak Bey, Kassandra ve Kalamarya'ya kadar geldi. 1423 Mayısında Turahan Bey Mora'ya girdi. Selânik'de kuşatma altına alındı. Venedik, Bizans'ın zayıf durumundan istifade ederek Mora despotluğunun ve Selânik'in kendisine bırakılmasını istedi. Türk hücumları devam ederken şehirde kıtlık başgösterdi. İmparator Manuel'in oğlu Despot Andronikos, Selânik'i Eylül 1423'te Venediklere teslim etti. Şehrin bu yıllarda nüfusu 40.000 kişi idi, fakat kıtlık ve savaş yüzünden kaçanlardan dolayı 20-25 bine düşmüştü. Osmanlı devletine yıllık 100.000 akçe haraç ödeyen şehrin Venediklilere teslimi II. Murad tarafından kabul edilmedi. Padişah bu durumu kendi topraklarına bir tecavüz saymış, bu kalenin dedesinin zamanında fethedildiğini ve kendisine ait olduğunu ileri sürmüştü. Bu sebeple şehir bir müddet sonra yeniden kuşatıldı(7). Selânik meselesi yüzünden başlayan Osmanlı-Venedik mücadelesi 1430 yılına kadar sürdü. II. Murad, Selânik'i ele geçirerek bir Balkan devleti haline gelen ve Aydın Beyi Cüneyd, Düzmece Mustafa ve Karaman Oğulları gibi bütün düşmanlarına yardım eden Venedik'le mücadeleye ağırlık verdi. Selânik civarı 1425-1430 yılları arasında Venediklilerden alındı(8). Venedik idaresindeki Selânik halkının durumlarından memnun olmadıkları 1425 ve 1429'da Venedik'e yolladıkları elçilik heyetlerinin isteklerinden anlaşılmaktadır. Venedik idaresindeki halkın yiyecek sıkıntısı çektiği ve idarecilerinden memnun olmadıkları görülmektedir (9).

Şehrin er veya geç Türklerin eline geçeceğini düşünerek bunun bir an önce barış yoluyla gerçekleşmesini isteyenler de gittikçe çoğalıyordu (10). Temmuz 1425'te tekrar başlayan savaşta Venedik amirali Michiel, Kassandra'yı zaptetti. Burası Venedik'in doğu kolonileri ile deniz ulaşımını sağlamak bakımından önemli idi. Selânik kuşatmasında Türkler'e de dayanak noktası teşkil ediyordu.(11). Kuşatma altındaki Selânik halkına Girit, Eğriboz ve diğer Venedik kolonilerinden buğday ve diğer erzak temin ediliyordu(12).

14 Mayıs 1426'da sayıları 30.000'i bulan Türk şehri kuşatmışsa da limanda bulunan 5 Venedik kadırgasının ve onlara yardım eden Düzmece Mustafa'nın yardımları ile bu hücum püskürtülmüş, Türkler 2000'den fazla kayıp vermişler ve kuşatmayı kaldırmışlardır(13). Bu arada Venedik Osmanlı Devleti ile bir anlaşma imzalamak ve Selânik'teki hakimiyetini II.Murad'a tanıtmak teşebbüslerine devam ediyordu. Fakat padişah Venedik Senatosu'nun kendisine teklif ettiği şartları hiç bir zaman kabûl etmedi. Venedik Senatosunun 31 Ağustos 1428 tarihli son teklifinde, şehrin gelirlerinden yılda 300.000 akçenin padişaha verilmesi, Hortiatis Kalesiyle Kassandra'nın Türklere teslim edilmesi kabûl ediliyordu. Padişah'ın bu teklifler karşısında cevabı hep şehrin teslimini istemek şeklinde oldu (14).

Kuşatmanın sebep olduğu yiyecek sıkıntısından ve şehri idare eden Venediklilerin zulmünden bunalan Selânik halkı, 14 Temmuz 1429 tarihinde bir elçilik heyetini Venedik'e yolladı. Halktan isteyenlerin şehri terkedebilmeleri için müsaade edilmesi, buğday temin edilmesi, ağır vergi yükünün hafifletilmesi, Türklerin yanına kaçan askerlerin ve halktan kimselerin yerine geçmek üzere asker gönderilmesi gibi taleplerde bulunan

elçilik heyeti, Venedikli askerlerin ikamet için kullandıkları manastırlara fahişeler soktuklarından şikâyet etti ve 1423 tarihli anlaşmaya uyulmasını istedi (15). Venedik Senatosunun 10 Mayıs 1429 tarihli kararında Türk esirlerinin ayartılmak üzere şehzade Mustafa'nın yanına verilmesi isteniyordu(16). Ağustos'ta Venedik donanması Gelibolu limanındaki Türk donanmasına hücum ettiyse de başarılı olamadı (17).

II. Murad 1429-1430 kışını Selânik üzerine yapacağı nihaî hucumun hazırlıkları ile geçirdi. 1430 Şubatında bütün ordusu ile Selânik üzerine yürüdü. Anadolu Beylerbeyisi Hamza Bey ile Rumeli Beylerbeyisi Sinan Bey emirlerindeki kuvvetlerle sefere katıldılar (18). II. Murad 26 Mart 1430 Pazar günü Selânik önüne geldi ve kuşatmayı başlattı. Kuşatma dört gün sürdü. Kuşatma sırasında şehirde bulunan ve başından geçenleri kaleme alan Hristiyan din adamı Anagnostis'in de belirttiği gibi 29 Mart Çarşamba günü, sabaha karşı şehir Türklerin eline geçti. (19)

Kuşatma sırasında Türklerin bazı Runlardan da yardım gördükleri anlaşılmaktadır. Vlatadon Manastırı keşişlerinin Sultan Murad'a şehre su sağlayan boruları kesmesi konusunda yol göstermeleri (20) ve şehir halkından bazılarının Türklerin şehre girmeleri için surlarda delikler açmaları(21) bu yardım hakkında bize fikir vermektedir. Esasen zengin ve imtiyazlı sınıf dışındaki Selânik halkının Türk idaresini Venedik idaresine tercih ettiği de kaynakların ifadesinden anlaşılmaktadır (22). Şehrin kuşatılması ve fethini Osmanlı vekayinameleri de anlatmaktadırlar. Bunlardan bazılarında verilen 1429 tarihinin yanlış olduğu Venedik Senatosunun kuşatma altındaki şehre buğday gönderilmesi hakkında 2 Mart 1430 tarihli kararından da anlaşılmaktadır (23).

Şehri İslâm hukukuna göre üç defa teslim olmaya davet eden Sultan II.Murad, bu isteğinin reddedilmesinden sonra Evrenoğlu Ali Bey'in teklifi üzerine yağmaya izin verdi (24). Şehir halkından 7000 kişinin esir alındığı fethin şahidi Anagnostis tarafından bildirilmektedir (25). II. Murad şehrin imarı için emir verdi ve savaş esirlerinden bir kısmının fidyelerini kendisi ödedi (26). Anagnostis'in ifadesine göre, "Murad, hareket etmeden evvel eskiden veya kuşatmadan önce, kenti terkederek başka yerlerde yaşayanların mümkün olduğu kadar çabuk Selânik'e dönüp, daha önce olduğu gibi evlerini ve mallarını almaları için haberciler gönderdi... Türkler, kentte elde ettiklerini aralarında bölüştüler. Murad, sadece kenti insansız olarak aldıktan sonra, bütün evleri ve diğer gayrimenkûl malları, serbest bırakılmış olan ilk sahiplerine verilmesini emretti" (27). Anagnostis'in verdiği bilgiye göre, esirlerden bir kısmının fidyesini padişah ödedi, bir kısmı Sırp Kralı tarafından fidyesi ödenerek serbest bırakıldı. Başka Hristiyanların ödediği fidyelerle kurtulanlar da oldu (28). Yine Anagnostis'in ifadesiyle, "Murad, kentin, tutsak olduğu zamandan beri her şeyi, bütün yapıları, mülkleri, kutsal kilise ve manastırları, bunların gelirlerinin her hangi bir şekilde tutsaklıktan kurtarılarak kente dönen bizlere geri verilmesini ferman ve emirlerle bağışlamıştı. Her yerden gelenlere özgürlükleri geri verildi; ve hepsi evlerini ve servetlerini tekrar geri aldılar. Selânik'te her şey düzene girmeye ve halk ikinci defa tekrardan çoğalmaya ve kent yeniden inşa edilmeğe başlandı. Despot seçildi, kilise tekrar teşkilâtlandı ve ilk düzenini aldı. Keşişler tekrar manastırlarına döndüler ve onların gelişmesi için gayretle çalışmaya başladılar (29). Şehrin önceleri 40.000 kadar olan nüfusunun Venedik idaresinde azaldığı ve 20-25 bine düştüğü kaynaklarda belirtilmektedir (30). Savaşta bu nüfus çok daha aşağılara

inmiş olmalıdır. II. Murad şehri canlandırmak düşüncesiyle Vardar Yenicesi'nden Türkleri buraya iskân etti. Anagnostis bu konuda şu bilgiyi vermektedir: "Bütün diğer evlerin ve kiliselerin, başka yerlerden Selânik'te yaşamayı tercih edenlere ve Yenice'den gelen Türklere verilmesini emretti. Ovalık olan ve Selânik'in batısında bir günlük mesafede bulunan bu yerde elverişli olduğundan, ya da ilk yerleşme merkezi olarak acele ile seçilmiş olmasından dolayı, bir çok Türk oturuyordu. Murad, Selânik'te ikamet ederken bu yere gezinmek ya da vahşi hayvanları avlamak için nasıl gittiğini bilmiyorum. Yenice'de oturanlara süratle buradan kalkarak Selânik'te yerleşmelerini ve burasını boşaltmaları emrini verdi. Emrin tatbiki için görevlendirilenler, Murad kentten ayrılır ayrılmaz, bütün arzularıyla bunu yerine getirdiler. Yenice'ye gittiler ve orada bulunan Türkleri ikna etmekten daha çok zorla Selânik'e taşıdılar ve emre göre, onlara kendi evleri yerine başka evler verdiler.

Zannediyorum ki Murad, iki sebepten dolayı böyle hareket etti. Birincisi, deniz kenarında olması ve çok insana ihtiyaç göstermesi nedeniyle Selânik'in daha iyi korunmasını sağlamak amacıyla; ikincisi de, çeşitli malların bulunduğu zengin bir pazar olan kentin ticaret nedeniyle kolayca gelişebileceğini düşündüğü için.

Durum bu şekli aldıktan sonra, sayıları aşağı yukarı bin kadar olan Türk, kenti ele geçirerek bütün evleri ve kiliseleri kendilerine ev olarak tahsis ederek Selânik'te karmaşık bir şekilde oturdu".(30) Dukas bu konuda: "Padişah civar köylerden ve kentlerden Türk ailelerini getirterek, kent içinde iskân ettirdi. Bizanslılardan esaretten kurtularak serbestisini kazanacak olanların kente tekrar gelip

yerleşmelerine müsaade olunacakları ilân edildi"(31). Osmanlı vekayinâmelerinde de aynı bilgi yer almaktadır. Neşrî, "Şehrin evleri hâli kalıp, Vardar Yenicesi halkını Selânik'e sürdüler. Gönlü olup, gelenlerden dahi çok adam gelip yerleşti. Pür küfürken dârül-islâm oldu" (32) demektedir. Aşık Paşazâde de aynı bilgiyi vermektedir: "Ve şehrün evleri hâli kaldı. Amma ihtiyârı olub kalana evleri mülklüğe verdiler. Vardar Yenicesinün halkını sürdiler. Selenige getürdiler. Selenik içinde onlar dahi sakin oldılar. Elhâsıl-ı kelâm dâr ül-küfri dâr ül-islâm etdiler." (39) Şehrin alınmasından sonra iki kilise camie çevrildi. Anagnostis'e göre: "Kentin ortasındaki Meryem Ana'ya ithaf edilmiş olan Aheiropietos büyük kilisesini, zaferi ve yapılan işgali sembolize için, eski zamanlardan beri Prodomos adı ile anılan kutsal manastırı da, yıllar önce Selânik'in Türkler tarafından alınmış olmasını belirtmek için, her ikisini de câmi haline çevirdi"(34). Aheiropietos kilisesinin içinde bulunan bir kitabede "Sultan Murad Han feth-i şehri Selânik, 833" yazılıdır. Türkler camie çevirdikleri bu kiliseye Eski Cuma adını vermişlerdir. Camie çevrilen ikinci kilise Prodomos ise bugün mevcut değildir (35). II. Murad devrinde şehirde Hamza Bey Camii ile bir hamamın inşa ettirildiğini biliyoruz (36). H.848 (M.1444) tarihinde yapılan hamam ve arapça kitabesi günümüze kadar gelmiştir (37).

II. Murad'ın fetihten iki veya üç yıl sonra şehre tekrar geldiği ve yeni kararlar aldığı anlaşılmaktadır. Bu kararlardan birisi de şehrin tahririnin yapılmasıdır. Şehrin ilk tahririnin bu yıllarda yapıldığını Anagnostis'in verdiği bilgilerden öğrenmekteyiz. Anagnostis, Padişahın şehre tekrar gelmesi ile ortaya çıkan durumu ve gelişmeleri şöyle anlatmaktadır: "Selânik'e tekrar dönen Murad, kentin zaptından sonra ikinci veya üçüncü yıl olduğunu zannediyorum kenti daha iyi görmek ve

incelemek, güzelliklerinden faydalanmak, Atas gibi-o da Selânik'e hkim olarak bir çok iyiliklerle mkfatlandırmıtı- cömertçe büyük armağanlar ihsan etmek fikrini taşıyordu. Böylece, bu fikirle gelmiş olmasına rağmen, kötü tavsiyelere uyarak pişman olup ilk fikrini değidirdi ve zaptedildiğimiz zaman yapmadıklarını Őimdi yapmaya koyuldu... Daha sonra bütün evlerin ve daha kentte ne varsa, orada olanların ya da olmayanların mülklerinin ayrı ayrı hesap edilip kaydedilmesini emretti. Terk edip gidenlerin evlerini onları zaptedenlerin alması hususunda bir karar aldı ya da ona öyle tavsiye ettiler. Fakat tam olarak tatbik edilmedi. Sağ olsun ya da olmasın orada bulunmayanların evlerinin bir kısmı sonradan gelecekler için muhafaza edilsin, diğer bir kısmı da isteyerek ya da zorla Selânik'te yerleŐmeye gelecek Türklere ayrlsn diye emir verildi; ve bu böyle oldu. Kentte bulunan mal ve mülk büyük bir dikkatle teker teker yazıldıktan sonra, bizden bazıları bu iŐde çok gayretli göründüler... Fermana göre, bunları dikkatle saydıktan ve ikiye böldükten sonra, o zaman manastrların en büyük ve en güzellerini akrabalarına ve üstün memurlarına armağan etti. Aynı Şekilde evlerin de en büyük ve güzellerini de paylaŐtılar. Bize ise, sadece, despot çok gayret sarf ettiği için, katolik denilen dört kiliseyi bıraktılar" (38). Anagnostis'in kilise ve manastrlara el konulması hususunda verdiği bilgilerin mübalağalı olduğu anlaşılmaktadır. Burada el konulduğundan bahsedilen manastrlar Venedik idaresi zamanında zulümden kaanların terk ettiği bakımsız mabedler olmalıdır. Anagnostis'in bahsettiği dört kiliseden başka kiliselerin de Hristiyanların elinde bırakıldığı bilinmektedir (39).

Selânik'in fetihten sonra süratle bir Türk-Müslüman Şehri hüviyetini aldığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmed devrinde Şehrin imarının devam

ettiği ve öneminin arttığı anlaşılmaktadır. Fatih, 1455 Sırbistan seferinden dönerken Selânik'e uğramış, burada bir müddet kaldıktan sonra Edirne'ye dönmüştü. Askerî harekâтта büyük önemi olan ve bir sancak olarak teşkilâtlandırılan Selânik, Rumeli eyâletinin sol kolunu teşkil eden livâlerden biri idi (40).

NOTLAR

1. T.Gökbilgin, Selânik, İ.A., C.X, s.337 v.d.; A.P. Vacalopoulos, A History of Thessaloniki (Terc. T.F.Carney), Selânik 1972, s.3-59.
2. Ş.Baştav, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Ank. 1989, s.33.
3. H.İnalçık, Rumeli, İ.A., C.IX, s.769.
4. Ş.Baştav, a.g.e., s.76; T.Gökbilgin, a.g.e., s.340; İ.H.Uzunçarşılı, Murad I, İ.A, C.VIII, s.590.
5. M.Delilbaşı, "Selânik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", Ank.1989, s.1.
6. George T.Dennis, (Terc.Melek Delilbaşı). 1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması, A.Ü.D.T.C.F.D., C.XXIX, S.1-4, (1971-1978), Ank.1979, s.157, 160.
7. H. İnalçık, Murad II., İ.A.C.VIII, s.601; Ş. Baştav, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Ank.1989, s.108; M.Delilbaşı: Selânik'in, S.1-4.
8. Ş.Baştav, a.g.e., s.110.
9. M.Delilbaşı: Selânik'in, s.9.
10. A.P.Vacalopoulos, A History of Thessaloniki (Terc.T.F.Carney), Atina 1972, s.66.
11. Zinkeisen, GOR, I.s.554'ten nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.10
12. Mertzios, Mnimia., s.64-65'ten nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.11.
13. Vacalopoulos, a.g.e., s.65; Morosini kodeksi, 657 yap. Mertzios, Mnimia. s.64.,ten nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.11.
14. Mertzios, Mnimia, s.70-71 ve Thiriet, Regestes, II, s.253-254'ten nakleden, Delilbaşı: Selânik'in, s.12-13.

15. Mertziös, Mnimia, s.72-87 ve Thiriet, Régeste, s.263-264'ten nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.13-14.
16. Thiriet, Régestes, s.259'dan nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.14.
17. Manfroni, La Marina Veneziana Alla Difesa di Salonicco (1423-1430) Venetia 1910'dan nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.14.
18. H.İnalçık, Murad II. İ.A. C.VIII, s.604; Delilbaşı: Selânik'in, s.53.
19. Johannis Anagnostis, (Terc. M. Delilbaşı), Diigisis Peri Tis Telefteas Aloleos Tis Thessalonikis (Selânik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih) A.Ü.D.T.C.F., Tarih Araştırmaları Dergisi, C.VIII-XII, s.14-23, (Ank.1975) s.39; Delilbaşı: Selânik'in, s.54; H.,İnalçık, a.g.e., s.604.
20. H. Sathas, Hronikon Peri ton Tourkon Vasileias, M.B., I, 1872'den nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.17.
21. L.Halkondilis, Historiarum Demonstrationes'ten nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.54.
22. Delilbaşı: Selânik'in, s.50.
23. Fethin tarihi ve Osmanlı kaynaklarındaki bilgilerin değerlendirilmesi için bk.Delilbaşı: Selânik'in, s.18, 53.
24. Aşık Paşazâde, Tevârih-i Al-i Osman (Yay.N.Atsız), (Osmanlı Tarihleri I'de) İst.1947, s.173.
25. Anagnostis, a.g.e., s.41.
26. Anagnostis, a.g.e., s.45.
27. Anagnostis, a.g.e., s.44-46.
28. Anagnostis, a.g.e., s.39-41.
29. Anagnostis, a.g.e., s.47.
30. Delilbaşı: Selânik'in, s.46.
31. Anagnostis, a.g.e., s.48-49,

32. Ducas, İstoria Turco-Bizantina (1341-1462)'den nakleden Delilbaşı: Selânik'in, s.59.
33. Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşrî Tarihi II. (Yay. F.R.Unat, Prof. Dr. M.Altay Köymen) 2. Baskı, Ank.1987. s.611-613.
34. Aşık Paşazâde, a.g.e., s.173.
35. Anagnostis, a.g.e., s.46.
36. Delilbaşı: Selânik'in, s.57.
37. S.Eyice, Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri, T.M.XI (1954), s.169-170; M.Delilbaşı, Sultan II.Murad'ın Fetihden Sonra (29 Mart 1430) Selânik'te İzlediği Politika ve Bir Hamam Kitabesi. A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XIV, s.25, s.362.
38. M.Delilbaşı, a.g.e., s.362-364.
39. Anagnostis, a.g.e., s.47-48.
40. Delilbaşı: Selânik'in, s.59.
41. M.T.Gökbilgin, Selânik'in, İ.A., C.X, s.342.

II.BÖLÜM

1478 YILINDA SELÂNİK ŞEHİRİ

Selânik halkı hakkında bilgi veren en eski Tahrir Defteri İstanbul'da Osmanlı Arşivinde (Başbakanlık Arşivi), Tapu Tahrir Defterleri Kataloğunda 7 numarada kayıtlıdır (1). Katalogda tarihsiz diye kaydolunmasına rağmen, 329'uncu sahifesindeki kayıttan 1478 tarihli (hicri 883) olduğu anlaşılmaktadır. Bu defteri kullanan Heath Lowry de 1478 tarihli olduğunu kabul etmektedir (2).

Bu defter muhtemelen şehrin üçüncü tahririne aittir. İlk tahririn Osmanlı geleneğine göre 1430 veya hemen sonraki yıllarda yapılması lâzım gelmektedir. İkinci tahrir de 1464'lerde yapılmış olmalıdır. Bu tahrire ait bir defter Osmanlı devrinde Tapu Tahrir Defterleri kataloğunda 3 numarada kayıtlıdır. Bu defterde Selânik civarındaki Demir Hisar, Boğdanos, Avret Hisar, Zihne, Siroz, Nevrekob gibi yerlere ait kayıtlar bulunmaktadır. Aynı yıl Selânik tahririnin de yapılmış olduğu tahmin edilebilir. Bu 3 numaralı Tahrir Defteri'nde bir evvelki tahrire atıf yapılmaktadır ki bu da yukarıda bahsettiğimiz 1430 lara ait tahrir olmalıdır. Bu defterin 38'inci sahifesindeki kayıttan, evvelki tahririn Umur Beğ adlı bir zat tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Gene aynı defterin 90'ıncı sahifesindeki bir kayıтта da eski defterden bahsedilmektedir. Bu durumda 1431 yılında Arvanid sancağının tahririni yapan Umur Beğ ibn Saruca Paşa ve katib Yusuf'un aynı tarihlerde Selânik sancağını da yazdıklarını söyleyebiliriz (3). Esasen Selânik'in ilk tahririnin bu yıllarda yapıldığını başka bir kaynaktan da biliyoruz (4).

1478 tarihli Mufassal Tahrir Defterinde Yenice-i Karasu, Siroz, Drama, Kavala, Zihne, Keşişlik, Nevrekob, Demir Hisar, Selânik,

Kelemeriye, Hortac ve Avret Hisar'ına tabi timar sahipleri ile reayanın aile reislerinin isimleri verilmektedir. Şehir halkı mahalle ve cemaatlar olarak dinî grubuna göre bölünmektedir.

Müslimânân başlığı altında yirmiyedi Müslüman cemaati sayılmaktadır. Şehrin Hristiyan sakinlerinin mahalleler halinde yazılmasına karşılık Müslümanların mahallelere tabî cemaatlar halinde yayılmaları, bunların henüz yerleştirildikleri şartların gereği olan teşkilâtlanma şekillerini değiştirmemiş olduklarını gösterir. Yeni fethedilen şehirlere iskân edilen ahali önceleri cemaatler şeklinde ayrılmakta, zamanla oturdukları mahallelerin adıyla anılmaya başlamaktadırlar. Trabzon'un 1486 tahririnde, şehir Müslümanlarının aynı sebepten dolayı cemaatlar halinde yazıldığını da bu konuda ikinci bir misâl olarak zikredebiliriz (5). Bu cemaatlerin şehrin daha sonraki tahrirlerinde mahalleler olarak yazıldıklarını görüyoruz (6). Bu tahrirlerde de şehrin yeni sakinleri olan Yahudiler cemaatlar olarak yazılmışlardır (7). Selânik'in bu yirmiyedi Müslüman cemaatinin tamamı isimlerini devam ettikleri mescidden almışlardır. Mescidlerin isimleri ise muhtemelen cemaat reisleri olan şahıslardan geliyor. Bunun iki istisnası var: Mescid-i kilise ve Mescid-i Cami.

Bu cemaatların geldikleri yerler hakkında defterde bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı kişilerin Gümölcineli, Sirozlu (s.524), Saruhanlı (s.528), Anadolu (s.528-529), Yenişehirli (s.530), Karamanlı (s.533-535) olarak kaydedilmesi meseleyi izaha kâfi gelmemektedir. İlk tahrirlerde şehre yeni gelenlerin coğrafi menşelerinin belirtilmiş olması muhtemeldir. Lowry'nin değerlendirdiği 1486 tahririne ait Trabzon defterinde cemaatlar geldikleri yere göre adlandırılmışlardır (8).

Selânik'e daha sonra gelecek olan Yahudiler de geldikleri yere göre adlandırılacaklardır (9).

Selânik'e ilk iskân edilenlerin Sultan II.Murad'ın emriyle Vardar Yenicesi'nden getirtildikleri şehrin fethini görmüş olan Anagnostis'in ifadesinden ve Osmanlı vekayinâmelerinde verilen bilgilerden anlaşılmaktadır (10). Aynı Osmanlı vekayinâmeleri bu havali Türklerinin oralara başta Saruhan olmak üzere Anadolu'nun batı bölgelerinden ve Karaman taraflarından gittiklerini bildirmektedir (11). İncelediğimiz Tahrir Defterlerindeki kayıtlar da bu bilgilerimizi teyid etmektedir.

1478 tahririne göre bu yıllarda şehirde 850 Müslüman hane oturmaktadır. 86 da mücerred vardır. Hane sayısını yaygın usüle uyarak beş ile çarparsak 4250 sayısını buluruz ki, bu da şehrin müslüman nüfusunu gösterir. Şehrin bütün nüfusunu 10339 olarak hesapladığımızı göre, bu yıllarda şehrin nüfusunun yüzde 41.11'inin Müslüman olduğu anlaşılır.

Müslümanlardan sonra Gebran başlığı altında şehrin Hristiyanları yazılmıştır. Buna göre bu yıllarda şehirde on mahallede toplam olarak 993 hane ve 281 bive (dul) kaydedilmiştir. Kırksekiz de mücerred vardır. Buna göre şehrin Hristiyan nüfusu 6089 olarak ortaya çıkmaktadır. Biveler dört ile çarpılmıştır (12). Bu rakam bize Hristiyanların toplam nüfusun yüzde 58.89'unu teşkil ettiğini göstermektedir. Bu Hristiyanlar Ortodoks Rumlardır. Başka mezhepten Hristiyanların şehirde oturduğuna dair bir kayıt, bu tahrir defterinde bulunmamaktadır.

1478 yılı tahririnde şehirde hiç Yahudi nüfus bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu, dikkate değer bir tesbittir. Çünkü şehrin Bizans tarihi boyunca Yahudi nüfusu barındırdığını biliyoruz (13). Selânik'in

Tablo:2

1478'de Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar

No.	Sayfa	Cemaat	Mahalle	Hane + Müc. *	Mukim Yek. **	Müslüman Nüfusa N.	Toplam Nüfusa N.
1	524	M. Kilise	Ayo Mine	24	120	2.82	1.16
2	524	M. Hızır Ağa	Ayo Mine	22	110	2.59	1.06
3	524	M. Hacı Mustafa	Ayo Mine	22 + 3	110	2.59	1.06
4	525	Diğer M. Hacı Mustafa	Ayo Mine	17	85	2	0.82
5	525	M. Kara Hacı	Horşe	34 + 6	170	4	1.64
6	525	M. Yahya Balı	Horşe	31 + 5	155	3.65	1.5
7	526	M. Karafereî	Horşe	36 + 8	180	4.24	1.74
8	526	M. Hatîb	Ofalo	61 + 5	305	7.18	2.95
9	527	M. Yusuf Tokmak	Ofalo	27 + 4	135	3.18	1.31
10	528	M. Hacı Kemâl	Ofalo	32 + 4	160	3.76	1.55
11	528	M. Ahmed b. Kara Hacı	Ayo Dimitri	37 + 1	185	4.35	1.79
12	529	M. Hacı İsmail	Ayo Dimitri	59 + 9	295	6.94	2.85
13	529	M. Hacı Sûfî	Ketafi	20	100	2.35	0.97
14	530	M. Kadı Abdullah	Ketafi	39 + 5	195	4.59	1.89
15	530	M. Balaban Ağa	Ketafi	12 + 2	60	1.41	0.58
16	531	M. Hamza Beğ	Ketafi	36 + 2	180	4.24	1.74
17	531	M. Hacı Hasan	Ahiropit	26	130	3.06	1.26
18	531	M. Mehmed Talyancı	Ayo Pelaya	25 + 1	125	2.94	1.21
19	532	M. Râif	Ayo Pelaya	19	95	2.24	0.92
20	532	M. Hacı Mehmed	Ayo Pelaya	20	100	2.35	0.97
21	532	M. Sinan Beğ br. Saruca Paşa	Bodrom	53 + 12	265	6.24	2.56
22	533	M. Emir Süle	Bodrom	47 + 10	235	5.53	2.27
23	534	M. Hazret-i Kasım Paşa	Ayo Dimitri	25	125	2.94	1.21
24	534	M. Ali Paşa	Asomat	29 + 2	145	3.41	1.40
25	535	M. Hacı Mustafa	Asomat	52 + 3	260	6.12	2.51
26	536	M. Hoca Burhan	Ahiropit	8 + 1	40	0.94	0.39
27	536	M. Câmi	Ahiropit	37 + 3	185	4.35	1.79
Yekûn				850 + 86	4250	100	41.11

Müc.:Mücerred, Yek.:Yekûn, M.:Mescid-i, br.:birader-i, b.:bin

* Hanelerin yekûnlarını Defterden aynen almadık; haneleri tek tek sayarak kendimiz bulduk.

** Mukim Yekûnu= Hane sayısı x 5 (Bk. H.Lowry, Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi. 1461-1583, İstanbul (1977), s.20).

Bizans'tan devralınan bu Yahudi nüfusunun, İstanbul'un fethini müteakip bu şehre yerleştirildiği anlaşılmaktadır (14). Selânik ve Edirne'den İstanbul'a yerleştirilen Yahudilerin 50 cemaat oldukları anlaşılmaktadır (15). Selânik'in Türkler tarafından fethedildiği tarihte şehirdeki Yahudilerin iki mabedlerinin bulunduğu bilinmektedir (16).

Şehrin on Hristiyan mahallesi vardır. Müslüman cemaatlar da bu mahallelere bağlı olarak gösterilmişlerdir. Yalnız Yani Mavrokali mahallesinde Müslüman nüfus yoktur. Bu mahallelerin adları (17), şehirdeki yerleri (18) ve buralarda yaşayan Müslüman ve Hristiyan nüfus aşağıda gösterilmiştir.

1- Mahalle-i Bodrom (بودروم) Ippodromion. Şehrin güney-doğusunda, sahildedir.

Mescid-i Sinan Beğ ve Mescid-i Emir Süle cemaatları ki toplam nüfusları 500'dür, buraya bağlı olarak yaşamaktadırlar. Mahallenin Hristiyan nüfusu ise 992'dir. Mahallede toplam olarak 1492 kişinin oturduğu anlaşılmaktadır.

2. Mahalle-i Ayo Pelaya (ایو پلایا) = Agia Pelagia. Sahilde, Bodrom mahallesinin batısında yer almaktadır. Mescid-i Mehemed Talyancı, Mescid-i Râif ve Hacı Mehemed cemaatlarını teşkil eden 320 Müslüman ile 945 Hristiyan burada yaşamaktadır. Toplam nüfus 1265'tir.

3. Mahalle-i Ahiropit (احیروپیت) = Ahiropiitos. Ayo Pelaya mahallesinin kuzeyinde yer almaktadır. Mescid-i Hacı Hasan, Mescid-i Hoca Burhan ve Mescid-i Cami cemaatları buraya bağlıdır. Bu üç cemaatin toplam nüfusu 355 kişidir. 663 Hristiyanla beraber mahallenin nüfusu 1018 olmaktadır.

4. Mahalle-i Horşe (خورش) = Hrisi. Ayo Mine Mahallesinin kuzeyindedir. Mescid-i Kara Hacı, Mescid-i Yahya Bali ve Mescid-i Mustafa Karaferî cemaatlarına bağlı 505 Müslüman ile 712 Hristiyanın yaşadığı bu mahallenin nüfusu 1217'dir.

5. Mahalle-i Asomat (اصومل) = Asomaton. Bodrom Mahallesinin kuzeyinde yer alır. Mescid-i Ali Paşa ve Mescid-i Hacı Mustafa cemaatlarına bağlı 405 müslümanın yaşadığı mahallenin nüfusu 935 Hristiyanla beraber 1340'tır.

6. Mahalle-i Ayo Dimitri (ايو ديمتري) = Agios Dimitrios. Şehrin kuzey-doğusunda yer alan bu mahallenin güneyinde Ofalo mahallesi yer almaktadır. Buraya bağlı Müslüman cemaatları Mescid-i Ahmet bin Kara Hacı, Mescid-i Hacı İsmail ve Mescid-i Hazreti Kasım Paşa'dır. Bu üç cemaatın nüfuslarının toplamı 605'tir. Buna 263 Hristiyanı da ilâve edecek olursak mahallenin nüfusu olan 868 sayısını buluruz.

7. Mahalle-i Ofalo (او فالو) = Omfalos. Bu mahalle Ahiropit ile Ayo Dimitri mahalleleri arasında yer almaktadır. Buraya bağlı üç Müslüman cemaatı Mescid-i Hatib, Mescid-i Yusuf Tokmak ve Mescid-i Hacı Kemal'in toplam nüfusu 600'dür. Mahallede 392 Hristiyan yaşamaktadır. Toplam nüfus ise 992'dir.

8- Mahalle-i Ketafi (قتا في) = Katafigi. Ahiropit mahallesinin batısındadır. Bu mahalleye bağlı dört Müslüman cemaatı vardır. Bunlar, Mescid-i Hacı Sûfi, Mescid-i Kadı Abdullah, Mescid-i Balaban Ağa ve Mescid-i Hamza Beğ'dir. 535 Müslümana karşılık bu mahallede 530 Hristiyan vardır. Mahallenin toplam nüfusu ise 1065'tir.

9- Mahalle-i Ayo Mine (أيو مینه) = Agios Minas. Şehrin güney batısında yer alan bu mahalleye bağlı dört Müslüman cemaatı vardır. 425 kişilik toplam nüfusa sahip bu cemaatler, Meclis-i Kilise, Mescid-i Hızır Ağa, Mescid-i Hacı Mustafa ve diğer Mescid-i Hacı Mustafa'dır. Mahallede 490 Hristiyan yaşamaktadır. Toplam Nüfus ise 915'tir.

10- Mahalle-i Yani Mavrokali (مانه ماوروقالیه) = Yannis Mavros Kalis. Yeri tesbit edilememiştir. Hipodromun (Mahalle-i Bodrom)'un batısında olduğu tahmin edilmektedir (19). Hiç Müslüman nüfusun olmadığı bu mahallede 167 Hristiyan yaşamaktadır. Şehrin en az nüfuslu mahallesidir.

Müslüman ve Hristiyan Nüfusun Yayılışı

Mahallelerin Müslüman ve Hristiyan nüfuslarının incelenmesi bize, 1478 tahririnin yapıldığı yıllarda şehrin bu iki unsurunun iç içe yaşadığını göstermektedir. Bir mahalle (Yani Mavrokali) hariç, bütün mahallelerde hem Müslüman hem Hristiyan nüfus yaşamaktadır. Şehrin Müslüman nüfusunun cemaatlar halinde değişik mahallelere bağlı olarak yazılması, bu yıllarda fetihten sonraki şartların henüz pek değişmediğini göstermektedir. Fetihden sonra Müslümanların Hristiyanların terk ettikleri boş evlere yerleştirildikleri bilinmektedir (20) Halbuki daha sonraki tahrirlerde Müslümanlar mahalleler halinde yazılmakta, artık cemaattan bahsedilmemektedir.

Tablo:3

1478'de Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar

No.	Sayfa	Mahalle	Hane	Bive	Müc.	Mukim Yekunu	Hristiyan Nü- fusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
28	537	Bodrom	156	53	-	780 + 212 = 992	16.29	9.60
29	539	Ayo Pelaya	153	45	-	765 + 180 = 945	15.52	9.14
30	541	Ahiropit	111	27	-	555 + 108 = 663	10.89	6.41
31	543	Horşe	116	33	-	580 + 132 = 712	11.69	6.89
32	544	Asomat	151	45	13	755 + 180 = 935	15.36	9.04
33	546	Ayo Dimitri	47	7	2	235 + 28 = 263	4.32	2.54
34	547	Ofalo	60	23	5	300 + 92 = 392	6.44	3.79
35	548	Ketafi	86	25	9	430 + 100 = 530	8.70	5.13
36	549	Ayo Mine	82	20	19	410 + 80 = 490	8.05	4.74
37	550	Yani Mavrokali	31	3	-	155 + 12 = 167	2.74	1.62
		Yekûn	993	281	48	4965 + 1124 = 6089	100	58.89

14. Bu mesele Heath Lowry tarafından Portrait, s.261'de geniş olarak incelenmiş ve tatmin edici bir sonuca bağlanmıştır. Onun için burada tekrar üzerinde durulmayacaktır.
15. M.C. Şehabeddin Tekindağ, İstanbul, İ.A., C.5/II.s.1206; E.Hakkı Ayverdi. Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu, Ank.1958, s.76.
16. Salamon Rozanes, Türkiye İsrailîlerinin Tarihi, s.17 (nakleden A.Galanti, Türkler ve Yahudiler, s.9).
17. Mahallelerin adlarını tahrir defterlerindeki gibi yazdık. Parantez içinde de isimlerin Yunanca okunuşlarını verdik. Yunanca isimlerde V.Dimitriadis'in, Topografia tis Thessalonikis kata tin Epohi tis Tourkokratias (1430-1912) (Türk İdaresindeki Selânik'in Topografyası), Selânik 1983 (Bundan sonra Dimitriadis: Topografia) adlı kitabındaki okunuşlara sadık kaldık.
18. Mahalleler hakkında, Lowry: Portrait ve Dimitriadis: Topografia'da geniş bilgi bulunmaktadır. Dimitriadis: Topografia'yı M.Delilbaşı'nın Belleten C.XLIX, S.193, s.163' deki tanıtma yazısından da istifade ederek kullandık.
19. Dimitriadis: Topografia, s.39.
20. M.Delilbaşı, Johannis Anognostis, "Di'igisis Peri Tis Telefteas Aloseos Tis Thessaloniki" (Selânik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih), Ank.Ün.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.VIII-XII, S.14-23, Ank.1975, s.48.

NOTLAR

1. Bundan Sonra T.D.7 olarak anılacaktır.
2. Heath W.Lowry: Portrait, s.254
3. Halil İnalçık. Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Ank.1954 s.XVIII
4. Melek Delilbaşı, "Selânik'in son Zaptı Hakkında bir Tarih, Ank.1989, s.42, 58, 59.(Bundan Sonra Delilbaşı: Selânik'in.)
5. Lowry: Trabzon, s.20.
6. Bk.BNCM: SN 16/35, 403 ve 186 numaralı Tahrir Defterleri.
7. Bk.Aynı defterler.
8. Bk.Lowry: Trabzon, s.20
9. BNCM:SN 16/35, 403 ve 186 numaralı Tahrir Defterleri.
10. Bk.Delilbaşı: Selânik'in, s.42, 59.
11. Bk.M.Münir Aktepe, xIV.ve xV.Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair, Türkiyat Mecmuası, C.X s.300 v.d.
12. Bk.Lowry:Trabzon, s.32.
13. Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, İst.1947, s.12; İ.S.Emmanuel, Histoire des Juifs de Salonique I, s.18, 35 (nakleden A.Galanti: Türkler ve Yahudiler, s.12)

III.BÖLÜM

1500 (t.) YILINDA SELANİK ŞEHİRİ

Selânik şehrinin tahminen 1500 yılına ait durumunu gösteren mufassal Tahrir Defterinden bir parça Bulgar Millî Kütüphanesinin Şarkiyat Bölümünde 16/35 numarada kayıtlıdır. (1) Muhtemelen şehrin dördüncü tahririne ait olan bu defter parçasında şehrin Müslüman ve Hristiyan mahalleleri ile Yahudi mahallelerinin bir kısmı yer almaktadır. Defterin başında yer alan kanunnameden sonra, şehrin padişah hassı olduğu kaydı bulunmakta ve Müslüman mahallelerin yazımına geçilmektedir. Müslimanân başlığı altında yazılan şehrin Müslüman ahali 1478 tahririnden farklı olarak bu defa cemaatlar olarak değil, mahalleler olarak kaydedilmişlerdir. Bu durum Müslümanların artık şehirde tamamen oturmuş bir kitle teşkil ettiklerini gösterir. Bu tahrirde 41 Müslüman mahallesi yazılmıştır. Bu mahallelerden 32'si adını bir cami veya mescidden almıştır. Bu da Osmanlı şehir ve mahallelerinin kuruluşu ile ilgili bilgilerimize uygun bir durumdur. O devir hayatında mahallelerin bir cami veya külliye etrafında kurulması pek yaygındır. (2)

Bu tahrirde kaydedilen Yahudiler şehirde yeni olduklarından 1478 tahririnde Müslümanların yazıldığı gibi cemaatlar halinde yazılmışlardır.

1500 (t.) tahririne göre şehirde 1715 Müslüman hane oturmaktadır. Mücerredler ise 241 kişidir. Şehrin Müslüman nüfusu 8575 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehrin toplam nüfusunu 28171 olarak hesapladığımızıza göre bu yıllarda Müslümanların şehir nüfusunun %30.45'ini teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Müslüman Mahalleleri

Şehrin çoğu adını cami veya mescidden alan 41 Müslüman mahallesi hakkında aşağıda bilgi verilmiştir. Bu mahallelerin 1478 tahririnde mevcut olup olmadığı ve şehrin o tarihteki mahallelerinden hangisi içinde yer aldığı belirtilmiştir.

1. Suluca Manastır. Şehrin en kuzey noktasında surların kenarındadır.

Bu mahalleye 1478 tahririnde tesadüf etmiyoruz.

2- Cami-i Kasımiye. 1478 tahririnde Ayo Dimitri adıyla yazılan mahallededir. Mahalleye adını veren Kasımiye Camii, şehrin Bizans devrinde koruyucu azizi olduğuna inanılan Hagios Demetrios adına yapılan bazilikadır. Fetihten sonra uzunca bir süre Hristiyanların elinde kalmıştır. Muhtemelen Cezerî Kasım Paşa tarafından H.898 (1492/93)'de camie çevrilerek Kasımiye camii adını almıştır.(3) Cezerizâde Koca Kasım Safî Paşa Rumeli Defterdârlığında ve II.Selim devrinde vezirlikte bulunmuş ve sonra tekaüd edilmiştir. Camiin vakıfları II.Bayezid tarafından kurulduğundan Sultan Bayezid Camii diye de anılmıştır. Camiin mihrabının altındaki mukaddes suyun (ayazma) Hristiyanlar tarafından kullanılmasına bütün Türk devri boyunca izin verilmişti. Camiin kitabesi H.898 (M.1492/93) tarihlidir ve günümüze kadar gelmiştir.(4) Camie Kasımiye adının verilmesinin eserin kilise olarak kullanıldığı zamanlarda yortu gününün Kasım ayına rastlamasından dolayı olduğu rivayeti de vardır (5).

3- İmaret-i İshak Paşa. Ayo Dimitri Mahallesinin kuzey kısımlarıdır

(6).

İshak Paşa Selânik Valisi olarak bulunduğu yıllarda bu imareti kurmuştur. H.892 (M.1487) tarihli vakfiyesinde Kelemeriye'ye tâbi bir köy,

ile Sidre Kapsi'nde bir hamam ve hanın gelirinin bu imarete vakfedildiği belirtilmektedir (7). Daha sonraki yıllarda imaretine yeni köy, mezra ve bahçeler ile bir değirmen daha vakfettiği anlaşılmaktadır (8).

4- Eski Cami. 1478 tahririnde Ahirropit mahallesi diye yazılan yerdedir. Mahalleye adını veren Akheriropietos kilisesi, şehrin en büyük ve güzel üç kilisesinden biridir. Şehrin fethiyle, 1430' dan hemen sonra Padişah II. Murad tarafından camie çevrilmiş ve şehrin ilk camii olmuştur. Eski Cuma Camii veya Sultan II.Murad vakfı olduğu için Sultan Murad Camii isimleriyle de anılır. Şehrin fetih tarihini bildiren bir kitabesinin tahrib edildiği bilinmektedir. Fakat binadaki sütunlardan birisi üzerinde, "Feth-i Sultan Murad Han, şehir-i Selânik 832" yazısı bulunmaktadır. Bu camiın bulunduğu yer bir kayıta da Suluca mahallesi olarak geçer (9).

5- Cami-i Kasım Paşa. Yeri Bab-ı Kelemeriye olarak yazılmıştır. 1478 tahririnde yazılan Asomat mahallesinde yer alır. Şehre adını veren Cezerî Kasım Paşa hakkında Cami-i Kasımiye maddesinde bilgi verilmiştir (10).

6- Hacı Mustafa. 1478 tahririndeki Ayo Mine mahallesindedir (11).

7- Mescid-i Haraccı Kemal. Vardar Kapısı yakınındadır (12).

8- Mescid-i Mustafa Gazzaz. 1478 tahririnde yazılan Hrisi mahallesindedir (13).

9- Mescid-i Musa Halife. (14)

10- Sinancık. 1478 tahririnde kaydedilen Ayo Dimitri mahallesinin batısındadır. Mahalleye adını veren Sinancık 1530 tahririnde mahallenin ilk yazılan kişisidir. Bu mahallenin, tahririn yapıldığı tarihe yakın bir tarihte kurulduğu anlaşılmaktadır (15)

11- Mescid-i Kalkancı. 1478 tahririnde bu ada rastlamadık.

12- Mescid-i Hacı Musa. Şehrin kuzey-batısında yer alan bu mahalle 1478 tahririnde yer almamaktadır. (16)

13- Akça Mescid. Bodrom mahallesindedir. Akça Cami olarak da anılır. (17)

14- Mescid-i Hacı Mustafa veled-i Pinti Hasan. Ayo Dimitri mahallesinin kuzey-doğu kısmındadır.(18)

15- Saltuk Hoca. 1478 tahririnde Bodrom mahallesinde Mescid-i Emir Süle adıyla kaydedilmiştir.(19)

16- Mescid-i Hamza Beğ. 1478 tahririnde Ketafi mahallesinde Mescid-i Hamza Beğ adıyla kaydedilmiştir (20).

17- Mescid-i Yahya Balı. 1478 tahririnde aynı adla Horse Mahallesinde kaydedilmiştir (21).

18- Mescid-i Ali Paşa. 1478 tahririnde Asomat mahallesinde kaydedilmiştir (22).

19- Mescid-i Haraccı Ali. Şehrin kuzey surları kenarındadır (23).

20- Hacı Hasan. 1478 tahririndeki Ahiropit mahallesindedir. Aynı tahrirde bu adla kaydedilmiştir (24).

21- Bu mahallenin yerini tesbit edemedik.

22- Mescid-i Balaban Ağa. Ketafi (Katafigi) mahallesindedir.

23- Mescid-i Hacı İsmail. 1478 tahririnde aynı adla Ayo Dimitri mahallesinde yazılmıştır (25).

24- Balat. Ayo Mine mahallesinin kuzeyindedir (26).

25- Koca Hatib. 1478 tahririnde Ofalo Mahallesinde Mescid-i Hatib adıyla kaydedilmiştir (27).

26- Mescid-i Hacı Mustafa Düzmece. 1478'de Ayo Mine Mahallesi dahil bölgede yazılmıştır (24).

27- Seyyid Abdülmelik. Ayo Pelaya Mahallesiindedir (28).

28- Mescid-i veled-i Kara Hacı. 1478 tahririnde Ayo Dimitri mahallesinde Mescid-i Ahmed b. Kara Hacı adıyla kaydedilmiştir (29).

29- Mescid-i Tarakcı. Ayo Mine mahallesiindedir.

30- Mescid-i Tarakcıoğlu. Ayo Mine mahallesinin kuzey-batısında yer almaktadır (30).

31- Mescid-i Abdullah Kadı. 1478 tahririnde Ketafi mahallesinde aynı adla yazılmıştır (31).

32- Mescid-i Hacı Kemâl. 1478 tahririnde Ofalo mahallesinde aynı adla kaydedilmiştir (32).

33- Kasım Paşa. 1478 tahririnde Mescid-i Kasım Paşa adıyla Ayo Dimitri Mahallesinde yazılmıştır. Bu mahallenin doğusunda ve surların kenarındadır (33).

Tablo:4

1500 (Tahminî)'de Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar

No.	Sayfa	Mahalle	Hane + Müc.	Mukîm Yekûmu	Müslüman Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
1	1-a	Suluca Manastır	31 +	155	1.81	0.55
2	1-b	C. Kasımiyye	54 +	270	3.15	0.96
3	2-a	İmâret-i İshak Paşa	39 +	195	2.27	0.69
4	2-a	Eski Câmî	82 +	410	4.78	1.46
5	2-b	C. Kasım Paşa	48 +	240	2.80	0.85
6	2-b	M. Hacı Mustafa	33 +	165	1.92	0.59
7	3-a	M. Haraccı Kemâl	54 +	270	3.15	0.96
8	3-a	M. Mustafa Gazzâz	78 +	390	4.59	1.38
9	3-b	M. Musa Halîfe	25 +	125	1.46	0.44
10	3-b	M. Sinancık	31 +	155	1.81	0.55
11	4-a	M. Kalkancı	19 +	95	1.11	0.34
12	4-a	M. Hacı Musa	49 +	245	2.86	0.87
13	4-b	Akça Mescid	102+	510	5.95	1.81
14	5-a	M.H.Mustafa v.Pinti Hasan	45 +	225	2.62	0.80
15	5-a	Saltuk Hoca	46 +	230	2.68	0.82
16	5-b	M. Hamza Beğ	82 +	410	4.78	1.46
17	5-b	M. Yahya Balı	39 +	195	2.27	0.69
18	6-a	M. Ali Paşa	36 +	180	2.10	0.64
19	6-a	M. Haraccı Ali	51 +	255	2.97	0.91
20	6-b	Hacı Hasan	28 +	140	1.63	0.50
21	6-b	Balı	41 +	205	2.39	0.73
22	7-a	M. Balaban Ağa	21 +	105	1.22	0.37
23	7-a	M. Hacı İsmail	48 +	240	2.80	0.85
24	7-a	M. Balat	34 +	170	1.98	0.60
25	7-b	M. Hatîb	62 +	310	3.62	1.10
26	7-b	Hacı Mustafa Düzmece	43 +	215	2.51	0.76
27	8-a	Seyyidi Abdülmelik	27 +	135	1.57	0.48
28	8-a	M. Veled-i Kara Hacı	35 +	175	2.04	0.62
29	8-b	M. Tarakçı	27 +	135	1.57	0.48
30	8-b	M. Tarakcıoğlu n.d.Yenice	38 +	190	2.22	0.67

No.	Sayfa	Mahalle	Hane + Müc.	Mukim Yekûnu	Müslüman Nüfusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
31	8-b	M. Abdullâh Kadı	40 + 2	200	2.33	0.71
32	9-a	M. Hacı Kemâl	10 + 1	50	0.58	0.18
33	9-a	M. Kasım Paşa	88 + 12	440	5.13	1.56
34	9-b	Saru Müderris	14 + 1	70	0.82	0.25
35	9-b	M. Hacı Ahmed	36 + 4	180	2.10	0.64
36	9-b	M. Hızır Tabbağ	30 + 4	150	1.75	0.53
37	10-a	M. Hacı Ahmed-i diğer	45 + 13	225	2.62	0.80
38	10-a	M. Hacı Yakub	22 + 3	110	1.28	0.39
39	10-b	M. Kasım Cullâh	15 + 1	75	0.87	0.27
40	10-b	M. Kurd Dîvane	26 + 1	130	1.51	0.46
41	17-b	Kal'a-i Selânîk	41 + 5	205	2.39	0.73
Yekûn			1715+241	8575	100	30.45

34- Saru Mderris. 1478 tahririnde yazılan Ahropit mahallesinin kuzey sınırındadır (34).

35- Mescid-i Hacı Ahmed. 1478 tahririnde gösterilen Ayo Dimitri mahallesinin doğusundadır (35).

36- Mescid-i Hızır Tabak. Ayo Mine Mahallesindedir. Aynı tahrirde Mescid-i Hızır adıyla geçer (36).

37- Mescid-i diğer Hacı Ahmed.

38- Mescid-i Hacı Yakub.

39- Mescid-i Kasım Cullah.

40- Mescid-i Kurd Dıvane.

41- Kala-i Selânik.

Hristiyan Mahalleleri

Bu tahrirde Hristiyanlar 11 mahalle ve 4 cemaat halinde yazılmışlardır. 1234 hane ve 454 bive yazılmıştır. Bu durumda nüfusları 7986 kişi olmaktadır ki, şehir nüfusunun % 28.34' demektir. Bu tahrirde yazılan Hristiyan mahalleleri 1478 tahririndeki gibidir. 1478 ile 1500 (t.) yılları arasında Hristiyan nüfusunun 6089'dan 7986'ya çıktığı, yani % 23.75 arttığı görülmektedir.

Yahudi Cemaatları

Bu tahrirde şehirde yeni bir unsur olarak Yahudiler karşımıza çıkmaktadır. Cemaat-ı Yahudiyen başlığı altında yazılan Yahudilerden sadece iki tfeye, Tâife-i İspanya'ya ait defter yaprakları elimizdedir. Defterin diğer kısmı kayıp olduğundan Yahudi nüfusunu tahmin olarak hesaplayabildik. 1530 yılında şehirde 13120, 1568'de ise 15275 Yahudi

Tablo:5

1500 (Tahmini)'de Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar

No.	Sayfa	Mahalle	Hane	Bîve	Müc.	Mukim Yekunu	Hristiyan Nüfusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
42	10-b	Podrum	235	97	28	1175 + 388 = 1565	19.57	5.55
43	12-a	Ayo Mina	117	41	12	585 + 164 = 749	9.38	2.66
44	12-b	Ayo Pelaya	251	100	17	1255 + 400 = 1655	20.72	5.87
45	14-a	Hırşa	127	54	13	635 + 216 = 851	10.66	3.02
46	14-b	Ufalu	51	15	3	255 + 60 = 315	3.94	1.12
47	15-a	Ketafi	80	34	5	400 + 136 = 536	6.71	1.90
48	15-b	Ahiropit	112	49	11	560 + 196 = 756	9.47	2.68
49	16-a	Asomat	165	57	3	825 + 228 = 1053	13.19	3.74
50	17-a	Ayo Dimitri	25	7	1	125 + 28 = 153	1.92	0.54
51	17-a	Mavri Kali	9	-	-	45	0.56	0.16
52	17-a	Cemâ'at-i	19	-	-	95	1.19	0.34
53	17-b	C.Tuzciyan	21	-	-	105	1.31	0.37
54	17-b	Kal'a-i Selânik	3	-	-	15	0.19	0.05
55	18-a	C.Meremmetciyan	4	-	-	20	0.25	0.07
56	18-a	C.Zenberekciyan	15	-	-	75	0.94	0.27
		Yekûn	1234	454	93	7986	100	28.34

Tablo:6

1500 (Tahmini)'de Selânik Şehrinde Oturan Yahudiler

No.	Sayfa	Tâife	Hane + Müc.	Mukîm Yekûnu	Yahudi Nüfusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
57	18-a	Alaman	68 + 15	340	2.93	1.21
58	18-b	İspanya	80 + 18	400	3.45	1.42
		Yekûn	148 +33	740	-	41.21

nüfusunun yaşadığını biliyoruz (44). Yahudi nüfusu arada geçen 38 yılda % 16.4 artmıştır. Aynı nisbeti esas alarak 1500-1530 yılları arasında nüfusun % 13 artması gerektiğini düşündük. Bu durumda şehrin 1500 yılındaki tahmini Yahudi nüfusunu 11.610 olarak hesapladık. 1519 tarihli 70 numaralı Tahrir Defterinde 3143 hane olarak gördüğümüz Yahudilerin nüfusu 15715 olarak hesaplanabilir. Bu durumda 1500 ile 1519 yılları arasında Yahudi nüfusunun 11610'dan 15715'e çıktığı görülür ki bu büyük artış ancak yeni Yahudi cemaatlarının gelmesi ile izah edilebilir. 1500 ve 1519 tarihli Mufassal Defterlerinin birinin eksik, diğerinin kayıp olması bize bu durumu ispat imkânını vermemektedir. Ancak 1530 tahririnde yazılan cemaatlardan Katalan ve Çiçilyan yanında Köhne Katalan ve Çiçilyan-ı Köhne adlarıyla daha önce gelenlerin ayrıca yazılması bizim fikrimizi doğrulamaktadır. Yeni gelenlerle Yahudi nüfusunun arttığı anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi 1492'de İspanya'dan ve 1496'da Portekiz'den sürülen Yahudilerden büyük bir kısmı Osmanlı Devletine sığınmış ve bunlardan 20.000 kadarı Selânik'e gelmişti (45). Esasen Selânik'te daha kuruluşundan itibaren bir Yahudi cemaatının bulunduğu bilinmektedir (46). M.S.49 yılında Selânik'i ziyaret eden St.Paul, orada gelişmiş ve büyük bir ibadethane sahibi olan bir Yahudi cemaati bulmuştu (47). Roma hakimiyetindeki Selânik'te M.S.I.yüzyılda ticaretin canlandığını ve çok sayıda Yahudinin Selânik'i ziyaret eden Benjamin de Tudle ipekli dokumacılığı ile meşgul 500 kişilik bir Yahudi cemaati bulmuştu(49). 1430'da şehir Türklerin eline geçtiği zaman Yahudilerin iki mâbetleri vardır (50). Şehrin bu Yahudi sakinlerinin 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra oraya iskân edildiklerini biliyoruz(51). Evliya Çelebi de bu konuda:"... ve Selânik Yahudilerinin elli cemâati Tekfur sarayına

ve Şuhûd kapısı canibine kodular" demektedir (52). Fakat bu elli cemaatın bir kısmının Edirne'li olmaları ihtimali vardır(53). Fatih Sultan Mehmed Camii ve İmaretine ait 1540 tarihli bir Tahrir Defterinde de cizyelerini Fatih İmaretine vermekte olan 1522 hane Yahudi'nin geldikleri memleketler arasında Selânik de sayılmaktadır (54). Selânik Yahudilerinin İstanbul'a iskânı neticesinde şehirde hiç Yahudi kalmadığı, 1478 tahririnde hiç bir Yahudinin yazılmamasından anlaşılmaktadır.

Selânik'in Yahudi ağırlıklı bir şehir olması 1500 yıllarında gerçekleşmiştir. 1492 İspanya tehcirinden önce, 1394'te, II. Murad zamanında Fransa Kralı VI. Şarlı tarafından Fransa'dan çıkarılan bazı Yahudilerin ve 1470'de II.Mehmed zamanında Bavyera Kralı X. Ludvig tarafından Bavyera'dan çıkarılan bazı Yahudilerin Türkiye'ye sığındıkları bilinmektedir (55). II. Bayezid zamanında, İspanya'da Katolik Ferdinand'ın baskısından kaçan yaklaşık 10.000 Musevî Türkiye'ye gelmiştir ki bunlara "Sefardim" Musevîleri denir (56). Zahiren Katolikliği kabul ederek İspanya ve Portekiz'de kalmış, iş ve servet sahibi olmuş Yahudiler, eski dinlerine dönmek arzusunu güderek bu iki memleketten yavaş yavaş ayrılmağa başlamışlar ve bunların bir kısmı 1532 senesinden itibaren Türkiye'ye iltica etmeğe başlamışlardır (57). 1493 yılında Sicilya ve Güney İtalya, 1497'de Portekiz ve Provence Yahudileri gelmeğe başladılar (58). Osmanlı tarihçisi Peçevî, Budin'in fethinden (1526) sonra buradaki Yahudilerin bir kısmının Selanik'e gönderildiklerini yazar (59). Almanya'dan gelen Yahudilere Aşkenazim (60), zahiren Katolikliği kabul etmiş görünerek bir müddet İspanya ve Portekiz'de kalanlara ise Maran denmektedir (61).

Sefradim ve Maranlar kapitalizmin ve başta dokuma olmak üzere ticaretin Selânik'te gelişmesine yol açtılar; Selânik'in Osmanlı

İmparatorluğunun büyük ticarî merkezlerinden biri olmasına katkıda bulundular (62). Evliya Çelebi, Selânik'te bulunan "hahamhâne ve sinagog"ların sayısını yirmi olarak vermektedir (63). Bu da bize şehrin Yahudi karakterini aksettirme bakımından bir fikir verir.

NOTLAR

1. Bk.S.2..
2. Bk.Ö.Lütfi Barkan. "Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İ.F.M. C.23, S.1-2, İst.1962-1963.
3. Kâtib Çelebi, Cihannüma. Rumeli Und Bosna (Çev.J.Van.Hammer) Viyana, 1812, s.77'de bu tarih H.831 olarak verilmektedir.
4. Semavî Eyice, Atatürk'ün Doğduğu Yıllarda Selânik, Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan. İst.Ün.Ed.Fak.İst.1981, s.473 (bundan sonra Eyice: Atatürk'ün); S.Eyice, Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri, Türkiyat Mecmuası, c.XI, İstanbul 1954, s.166-167 (bundan sonra Eyice: Yunanistan'da); E.Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, IV.Cild, 4,5,6. Kitap, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk, İst.1982, s.257 (Bundan sonra: Ayverdi: Avrupa'da) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c.8, s.156-157. Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefayât-i Sel'at'în ve Meşahir-i Ricâl, Haz.Fahri Ç.Derin, İst.1978, s.79; V.Dimitriadis:
5. P.L.İnciciyan-H.D.Andreasyan, Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası, Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi; S.2-3, İst.1974, s.39-40. (Bundan sonra, İnciciyan: Osmanlı Rumelisi)
6. Dimitriadis: Topografia, s.82
7. Vehbi Tamer, Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları, Vakıflar Dergisi, S.IV, s.107
8. V.Tamer, a.g.m., s.119-124

9. Ayverdi: Avrupa'da s. 256; Eyice: Atatürk'ün, s.472; Eyice: Yunanistan'da, s.166; Evliya Çelebi: s.155 ; Dimitriadis: Topografia, s.301.
10. Dimitriadis: Topografia, s.326.
11. Dimitriadis: Topografia s.81
12. Dimitriadis: Topografia, s.343.
13. Dimitriadis: Topografia, s.122; Ayverdi: Avrupa'da , s.258
- 14.
15. Dimitriadis: Topografia, s.132
16. Dimitriadis: Topografia s.394
17. Ayverdi: Avrupa'da, s.255; Evliya Çelebi, s.158. Dimitriadis: Topografia, s.310.
18. Dimitriadis: Topografia, s.101, 342
19. Dimitriadis: Topografia, s.144
20. Dimitriadis : Topografia, s.136
21. Ayverdi: Avrupa'da, s.264; Dimitriadis: Topografia, s.140.
22. Dimitriadis: Topografia, s.129.
23. Dimitriadis: Topografia, s.82, 84
24. Dimitriadis: Topografia, s.811, 345; s.28, 82, 85.
25. Ayverdi: Avrupa'da, s.258; Dimitriadis: Topografia, s.114
26. Dimitriadis: Topografia, s.136; Ayverdi, Avrupa'da, s.257
27. Dimitriadis: Topografia, s.138, 140
28. Dimitriadis : Topografia, s.345
29. Ayverdi: Avrupa'da, s.262; Dimitriadis: Topografia, s.138.

30. Dimitriadis: Topografia s.116
31. Dimitriadis: Topografia s.132
32. Ayverdi: Avrupa'da, s.258; Dimitriadis: Topografia, s.83,85.
33. Dimitriadis: Topografia, s.128
34. Dimitriadis: Topografia s.189
35. Ayverdi: Avrupa'da, s.254; Dimitriadis; Topografia, s.90,340;
Eyice: Atatürk'ün, s.477
36. Ayverdi: Avrupa'da , s, 260; Dimitriadis: Topografia: s.27, 83, 330.

44. Bk.s.....ve ....
45. M.T.Gökbilgin, Selânik, İ.A.C.X., s.343.
46. A.P.Vacalopoulos, a.g.e., s.9.
47. İ.S.Emmanuel, Histoire des Juifs de Salonique I'den nakleden A.Galanti, Türkler ve Yahudiler, İst.1947, s.12
48. A.P.Vacalopoulos, a.g.e., s.13.
49. İ.S.Emmanuel, a.g.e.'den nakleden A. Galanti, a.g.e., s.12; T.Gökbilgin, a.g.e., s.339.
50. S.Rozanes, Türkiye İsrailîlerinin Tarihi I (İbranîce)'den nakleden A.Galanti, a.g.e., s.9.
51. M.C.Ş.Tekindağ, İstanbul, İ.A., C.V/II, s.1206,
52. Evliya Çelebi Seyahatname'den nakleden E.H.Ayverdi, Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu, Ankara 1958. s.76.
53. E.H.Ayverdi, a.g.e., s.76, n.80.
54. Nakleden Ö.L. Barkan, E.H.Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, İstanbul 1970, s.XV-XVI.
55. Rozanés I'den nakleden A.Galanti, a.g.e., s.15.
56. M.W. Montgomery, Jewish Encyclopaedia, Turkey maddesinden nakleden Y.Ercan, Türkiye'de XV ve XVI. Yüzyıllarda Gayri Müslimlerin Hukukî, İçtimaî ve İktisadî Durumu, Belleten, C.XLVII, S.188, s.1119.
57. A.Galanti, a.g.e., s.16.
58. A.Vacalopoulos, a.g.e., s.76.
59. Peçevî İbrahim Efendi, Peçevî Tarihi (Haz.B.S.Baykal) Ank.1981, s.76.

60. R.W.Olson, Jews in Ottoman Empire and Their Role in Light of New Documents, İ.Ü.Ed.Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi, S.7-8, s.122.
61. A.Galanti, a.g.e., s.101.
62. R.W.Olson, a.g.e., s.123.
63. Evliya Çelebi, Seyahatname, C.VIII, s.166.

IV. BÖLÜM

1530 (t.) YILINDA SELÂNİK ŞEHİRİ

Selânik şehrinin tahminen 1530 yılına ait durumunu gösteren Tahrir Defteri, İstanbul'da Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Bu Mufassal Tahrir Defteri şehrin muhtemelen 6'ncı tahririne aittir. Muhtemelen beşinci tahrire ait 1519 tarihli İcmâl Defteri Osmanlı Arşivindeki 70 numaralı defterdir. Altıncı tahrire ait Mufassal Defter Osmanlı Arşivinde 403 numarada kayıtlıdır. Bu defterin icmâli ise aynı Arşivde 143 numarada kayıtlı olan Defterdir. Ayrıca mufassal ile icmâl arası özelliklere sahip bir defter de aynı arşivde 167 numarada kayıtlıdır.

Bu 403 numaralı Tahrir Defterinde sırayla Drama, Zihne, Avret Hisarı, Nevrekob, Temür Hisar, Siroz ve Selânik halkı kaydedilmiştir. Defterin baş tarafında Selânik'e ait Kanunnameler bulunmaktadır. Eskiden olduğu gibi Padişah hassı olan şehrin, halkı hakkında Defterde, "Selânik Müslümanlarının ve kâfirlerinin cemi avâriz-ı divâniyyeden ve tekâlif-i örfiyye'den muaf ve müsellemler olalar deyu ellerinde müteaddid ahkâm-ı şerîfeleri olub defter-i atîkde vech-i meşrûh üzere mukayyed bulunmağın haliyâ ber-karar-ı sâbık, muafiyetleri defter-i cedîd-î Sultanî'ye kayd olundu" ifadesi yer almaktadır (1).

Şehir halkı âdet olduğu üzere mensup oldukları dine göre, cemaat-ı Müslimanân, gebrân-ı nefis-i Selânik ve Yehudiyan olarak yazılmıştır.

Müslümanlar kırksekiz mahalle halinde kaydedilmiştir. Sayılan 48 Müslüman mahallesinin çoğu, adını bağlı olduğu mescidden alır. Cami veya mescid ile isimlendirilen mahalle sayısı 31'dir.

Bu tahrirde kaydedilen Yahudiler bir önceki defterde (BNCM: SN 16/35) olduğu gibi şehirde nisbeten yeni olduklarından cemaatlar halinde yazılmışlardır.

1530 tahririne göre bu yıllarda şehirde 324'ü kirada olmak üzere 1239 Müslüman hane oturmaktadır. Mücerredlerin sayısı ise 3'ü kirada olmak üzere 185'tir. Bu durumda şehrin Müslüman nüfusu 6195 kişi olmaktadır. Bu rakam, şehrin toplam nüfusunun (24482) yüzde 25.3'ünü teşkil eder.

Tablo:7

1530 'da Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar

No.	Sayfa	Mahalle	Hane+Müc	Ki- racı	M.Y.	Müslüman Nüfusa N.	Toplam Nüfusa N.
1	536	C. Kasımiyye	54 + 20	6	270	4.35	1.10
2	537	C. Atik	61 + 13	20	305	4.92	1.24
3	538	Koca Kasım Paşa	44 + 4	18	220	3.55	0.9
4	538	Akça Mescid	80 + 10	20	400	6.45	1.63
5	539	M. Tarakcioğlu Ali	19 + -	7	95	1.53	0.39
6	540	M. Tabak Hızır	19 + 6	7	95	1.53	0.39
7	540	Ali Paşa	31 + 10	9	155	2.5	0.63
8	541	Hacı Mustafa	10 + -	1	50	0.8	0.2
9	541	Abdullah Kadı	27 + 1	14	135	2.18	0.55
10	541	M. Hacı Musa	40 + 12	14	200	3.22	0.81
11	542	M. Tarakcioğlu	41 + 3	3	205	3.31	0.84
12	542	Saru Müderris	20 + 5	9	100	1.61	0.41
13	543	M. Muîd Hoca	35 + 4	11	175	2.82	0.71
14	544	C. Aya Sofya	33 + -	-	165	2.66	0.67
15	544	M. Hacı Hasan	18 + 9	7	90	1.45	0.37
16	544	M. Kâtib Ali v. Kâtib Hayreddin	16 + 8	6	80	1.29	0.32
17	545	Sinancık	29 + 1	5	145	2.34	0.59
18	545	M. Ali Beğ v. Timurtaş	12 + 1	2	60	0.96	0.24
19	545	M. Yakub Paşa	25 + 1	2	125	2.01	0.51
20	546	M. Haraccı Kemâl	18 + 2	1	90	1.45	0.37
21	546	M. Suluca Manastır	16 + 1	5	80	1.29	0.32
22	546	M. Hacı Ahmed v. Kara Hacı	10 + 2	1	50	0.8	0.2
23	546	M. Yahya Balı	26 + -	5	130	2.09	0.53
24	547	M. Hacı Mustafa el-meşhûr Düzmece	23 + 2	7	115	1.85	0.47
25	547	Hacı İskender	21 + 4	4	105	1.69	0.43
26	548	Hacı İsmâil	39 + 1	8	195	3.14	0.79

No.	Sayfa	Mahalle	Hane+Müc	Ki- racı	M.Y.	Müslüman Nüfusa N.	Toplam Nüfusa N.
27	548	Hacı Ahmed Subaşı	43 + 6	13	215	3.47	0.88
28	603	M. İshâkiyye	17 + 4	3	85	1.37	0.35
29	603	Hüseyin Beğ	31 + 5	3	155	2.5	0.63
30	604	Mustafa v. Pinti Hasan	38 + 9	12	190	3.06	0.77
31	604	M. Haraccı Ali	24 + 5	6*	120	1.93	0.49
32	605	M. Muslihiddin dâmad-ı Ömer Beğ	5 + 2	2	25	0.4	0.1
33	605	C. Kasım Paşa	39 + 8	6	185	2.98	0.75
34	605	Balad	10 + 3	-	50	0.8	0.2
35	606	Musa Halife n.d. Burhan Halife	22 + -	8	110	1.77	0.45
36	606	M. Haraccı Kemâl n.d. Gazzâz Mustafa	27 + 3	6	135	2.18	0.55
37	606	İmâret-i merhûm İshâk Paşa	19 + 1	7	95	1.53	0.39
38	607	Süle Paşa Beğ n.d. Saltuk Hoca	14 + 5	4	70	1.13	0.28
39	607	Yalu Kapısı el-meşhûr M. Hızır Ağa	7 + 1	-	35	0.56	0.14
40	607	M. Kara Hacı	23 + 1	9	115	1.85	0.47
41	608	Koca Hatîb	26 + -	8	130	2.09	0.53
42	608	C. merhûm İshâk Paşa	18 + -	-	90	3.06	0.37
43	608	M. Gülmezoğlu	17 + -	5	85	1.37	0.35
44	609	M. Abdülmeñik Seyyid	20 + -	16	100	1.61	0.41
45	609	M. Hacı Mehmed et-tâcir	22 + 5	7	110	1.77	0.45
46	609	M. Hamza Beğ kızı	27 + 2	18**	135	2.18	0.55
47	610	M. Hacı Kemâl	8 + 1	4	40	0.64	0.16
48	610	Kule-i Selânik	17 + 4	-	85	1.37	0.35
Yekûn			1239+185	327	6195	100	25.30

M.Y.:Mukim Yekûnu, N.:Nisbet, M.:Mescid-i, v.:veled-i, C.:Cami-i, n.d.:nâm-ı diğer.

Not: Kiracı sütununda verilen rakamlar hane ve mücerredlere dahil olup kirada oturan nüfusu göstermektedir. Ayrıca bunlar, genellikle hane ifade etmekte olup mücerred olanlar belirtilmiştir.

* 1'i mücerred

** 2'si mücerred

Tablo:8

1530'da Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar

No. Sayfa	Mahalle	Hane	Bîve	Müc.	Mukim Yekunu	Hristiyan Nü- fusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
49	Ahiropit	130	17	36	650 + 68 = 718	13.89	2.93
50	Manol Yani K.Ş.	25	-	5	15	0.29	0.06
51	Ayo Dimitri	67	6	5	125 + 24 = 149	2.88	0.61
52	Horşe	78	3	21	335 + 68 = 403	7.80	1.65
53	Ketafi	143	7	2	390 + 12 = 402	7.78	1.64
54	Ayo Pelâya	-	-	6	235 + 28 = 263**	4.32	2.54
55	Pomtiko	158	35	9	790 + 140 = 930	18	3.8
56	Asomat	112	20	14	560 + 80 = 640	12.39	2.61
57	Bodrom	62	12	11	310 + 48 = 358	6.93	1.46
58	Ofalos	3	-	4	15	0.29	0.06
59	Kal'a-i Selânik	3	-	5	15	0.29	0.06
60	Kosta ... K.A.	51	14	5	255 + 56 = 311	6.02	1.27
61	Tuzcuyân-1....	22	-	5	110	2.13	0.45
62	C.Zenberekciyân	48	-	5	240	4.64	0.98
63	C.Tuzcuyân-1 ..						
	Yekûn	905	159	134	5167	100	21.11

K.Ş.:Kethûda-i Şehr, K.A.:Kethûda-i Atık, C.:Cemaat

* Pomtiko, Ayo Pelaya mahallesine dahil bir manastırdır.

** Mukim Yekûnu içinde gösterilen Manastırın keşişleri mücerred olarak kabul edilmiştir.

Tablo:9

1530'da Selânik Şehrinde Oturan Yahudiler

No.	Sayfa	Cemaat	Hane	Mukîm Yekûnu	Yahudi Nüfusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
64	623	İspanya	83	415	3.16	1.70
65	624	Çiçilyan	148	740	5.64	3.02
66	625	Mağrebî	25	125	0.95	0.51
67	626	Lizbona	213	1065	8.12	4.35
68	628	Talyan	72	360	2.74	1.47
69	628	Otrina	30	150	1.14	0.61
70	629	İz Hayim	117	585	4.46	2.39
71	630	Katalan	216	1080	8.23	4.41
72	632	Aragon	315	1575	12.01	6.43
73	635	Çiçilyan-1 Köhne	136	680	5.18	2.78
74	636	Köhne Katalan	220	1100	8.38	4.49
75	638	Şalom	118	590	4.50	2.41
76	639	Midraş	124	620	4.73	2.53
77	640	Pulya	173	865	6.59	3.53
78	641	Provençal	47	235	1.79	0.96
79	642	Kastilyan	128	640	4.88	2.61
80	643	Evora Portugal	96	480	3.66	1.96
81	644	Alaman	97	485	3.70	1.98
82	645	Geruş Kalavreş	220	1100	8.38	4.49
83	647	Saragosa Aragon	42	210	1.06	0.86
84	647	Korfus	4	20	0.15	0.08
Yekûn			2624	13120	100	53.59

NOTLAR

1. T.D.403, s.536.

V. BÖLÜM

1568 YILINDA SELANİK ŞEHİRİ

Selânik şehrinin 1568 yılındaki durumunu gösteren mufassal Tahrir Defteri, Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunmaktadır. Bu Tahrir Defterinin şehrin 7'nci tahririne ait olduğu tahmin edilebilir. Bu Defterde sırasıyla Selânik, Sidre Kapsi ve Avret Hisarı sakinleri kaydedilmiştir. Defterin baş tarafında, tahrire ait izahat, Ebussud Efendi'nin arazinin İslâm hukukuna göre mahiyetini anlatan açıklamaları (1) ve Kanunnameler yer almaktadır. 5 Safer 975 (11 Ağustos 1567) tarihinde "Selânik ve Üsküb Sancağı beylerine ve kadılarına ve Paşa Sancağında sol kolda vaki olan kadınlara" yazılan hükümde, Paşa Sancağının sol kolunun yeniden tahrir olunmasının emir olunduğundan ve bu vazifenin Rumeli'nin Defter Emni Mustafa Beğ (Emin) ile defter kâtiblerinden Mehmed (kâtib)'e verildiğinden bahisle kendilerine icâb eden yardımın yapılması emredilmektedir (2). Defterin başında da 21 Şevval 975 (19 Nisan 1568) tarihi bulunmaktadır. Bu bilgilere dayanarak, bu defterin şehrin 1568 yılındaki durumunu aksettirdiğini söyleyebiliriz.

Bu Tahrir defterinde Müslüman nüfus kırkdokuz mahalle halinde yazılmıştır. Hristiyanlar ise onüç mahalle ve bir cemaattan ibarettir.

Yahudiler bu tahrirde de cemaatler halinde yazılmışlardır (Yirmiyedi cemaat).

1568 tarihli bu Tahrir Defterine göre şehirde oturan Müslüman hane sayısı 1.218'dir. Buna kirada oturan 654 hane de dahildir. Mücerred sayısı ise kirada oturan 27 kişi ile birlikte 305'tir.

1568 'de Selânik Şehrinde Oturan Müslümanlar

No.	Sayfa	Mahalle	Hane+Müc	Ki- racı	M.Y.	Müslüman Nüfusa N.	Toplam Nüfusa N.
1	6b	C. Kasımiyye	51 + 5	45	255	4.19	
2	7a	C. Atîk	38 + 21	13	190	3.12	
3	7a	Koca Kasım Paşa	43 + 8	34	215	3.53	
4	7b	Akça Mescid	60 + 34	21	300	4.93	
5	8a	Tarakcıoğlu	20 + 1	-	100	1.64	
6	8b	M. Tabak Hızır	28 + 6	3	140	2.30	
7	8b	Ali Paşa	26 + -	12	130	2.13	
8	8b	Abdullah Kadı	14 + -	-	70	1.15	
9	8b	M. Hacı Musa	25 + 38	13	125	2.05	
10	9a	M. Tarakcıoğlu	54 + 4	15	270	4.43	
11	9b	Saru Müderris	19 + 3	17	95	1.56	
12	9b	M. Muîd Hoca	30 + 6	25	150	2.46	
13	10a	Zâviye-i Musa Paşa	13 + -	13	65	1.07	
14	10a	C. Aya Sofya	22 + 8	15	110	1.81	
15	10a	M. Hacı Hasan	12 + 13	7	60	0.99	
16	10a	Abdülmelik	2 + -	-	10	0.16	
17	10b	M. Kâtib Ali Balı v. Kâtib Hayreddin	18 + 1	12	90	1.48	
18	10b	Sinancık	20 + 2	10	100	1.64	
19	10b	M. Ali Beğ v. Timurtaş	16 + 13	8	80	1.31	
20	11a	M. Yakub Paşa	47 + -	38	235	3.86	
21	11a	M. Kemâl n.d. Gazzâz Mustafa	20 + 8	18	100	1.64	
22	11b	M. Suluca Manastır	18 + -	4	90	1.48	
23	11b	M. Hacı Ahmed v. Kara Hacı	45 + -	28	225	3.69	
24	11b	M. Yahya Balı	30 + -	14	150	2.46	
25	12a	M. Hacı Mustafa el-meşhûr Düzmece	18 + 4	20	90	1.48	
26	12a	Evs Kethüda	8 + -	7	40	0.66	

No.	Sayfa	Mahalle	Hane+Müc	Ki- racı	M.Y.	Müslüman Nüfusa N.	Toplam Nüfusa N.
27	12a	M. Hacı İsmail	43 + 25	22	215	3.53	
28	12b	Hacı Ahmed Subaşı	29 + 25	13	145	2.38	
29	13a	M. İshakiye	19 + 7	11	95	1.56	
30	13a	Hüseyin Beğ	30 + 16	20	150	2.46	
31	13b	Hacı Muid	13 + -	-	65	1.07	
32	13b	Mustafa v. Pinti Hasan	31 + 4	32	155	2.55	
33	13b	M. Haracci Ali	19 + 8	22	95	1.56	
34	14a	M. Muslihiddin dâmad-ı Ömer Beğ	13 + 2	6	65	1.07	
35	14a	C. Kasım Paşa	31 + 11	12	155	2.55	
36	14a	Yılan Mermeri	17 + 3	13	85	1.40	
37	14b	M. Musa Halife n.d. Burhan Halife	14 + 4	10	70	1.15	
38	14b	M. Hacı Kemâl	22 + -	14	110	1.81	
39	14b	Saray-ı Atîk	11 + -	9	55	0.90	
40	15a	Süle Paşa Beğ n.d. Saltuk Hoca	18 + -	2	90	1.48	
41	15a	M. Kara Hacı	25 + 3	11	125	2.05	
42	15a	Koca Hatîb	20 + 8	15	100	1.64	
43	15b	C. merhûm İshak Paşa	26 + 4	17	130	2.13	
44	15b	M. Gülmezoğlu	19 + -	16	95	1.56	
45	15b	Hacı İskender	28 + 3	19	140	2.30	
46	16a	M. Hamza Beğ kızı	12 + -	9	60	0.99	
47	16a	Hoca Balı	35 + -	-	175	2.87	
48	16a	Balat	23 + 2	-	115	1.89	
49	16b	Hacı Memi	23 + 5	16	115	1.89	
Yekûn			1218+305	681	6090	100	

Tablo:11

1568'de Selânik Şehrinde Oturan Hristiyanlar

No	Sayfa	Mahalle	Hane	Müc.	Mukim Yekûnu	Hristiyan Nüfusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
50	16-b	Ahiropit	66	93	330	13.12	1.37
51	17-a	Ayo Dimitri	27	65	135	5.37	0.56
52	17-b	Hırşe	29	101	145	5.76	0.60
53	18-a	.....	35	72	175	6.96	0.73
54	18-b	.....	28	79	140	5.57	0.58
55	19-a	.....	19	29	95	3.78	0.39
56	19-b	Aya Sofya cedîd	18	47	90	3.58	0.37
57	19-b	.....	35	114	175	6.96	0.73
58	20-b	.....	31	145	155	6.16	0.64
59	21-a	.....	46	64	230	9.14	0.96
60	21-b	Podrum	77	85	385	15.31	1.60
61	22-b	.....	20	45	100	3.98	0.42
62	22-b	Tuzcuyân	35	31	175	6.96	0.73
63	23-a	C. Zemberekciyân	37	-	185	7.35	0.77
Yekûn			503	970	2515	100	

Bu tarihte şehrin toplam nüfusunu 24.054 olarak hesapladık. Müslümanlar 6090 kişi olarak bu nüfusun yüzde 25.32'sini teşkil etmektedir. Bu oran 1478 tahririnde % 41.1 1500 tahririnde % 30.45, 1530 (t.) tahririnde ise 25.3'tü.

1530 (t.) tahririnde yazılan Hacı Mustafa, İmaret-i merhum İshak Paşa, Yalu Kapusu nam-ı diğer Mescid-i Hızır Ağa, Mescid-i Hacı Mehmed et-tâcir ve Kule-i Selânîk mahalleleri bu tahrirde yazılmamıştır. Buna karşılık 1530 (t.) tahririnde görülmeyen Zaviye-i Musa Paşa, Evs Kethüda, Hacı Muîd, Yılan Mermeri, Saray-ı Atik, Odaha-i Hoca Balı (Hamza Beğ mahallesinde) ve Hacı Memi mahalleleri ilk defa bu tahrirde yazılmaktadır.

1568 yılında şehirde 503 hane Hristiyan yaşamaktadır. Mücerredler ise 970 kişidir.

Bu durumda şehrin Hristiyan nüfusu, 2515 kişi olmaktadır. Toplam nüfus 24.054 olduğuna göre Hristiyanların şehir halkının % 10.46'sını teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bu nisbet 1478'de % 58.89, 1500'de % 28.34 1530'da ise % 21.11 idi.

Bu tahrirde Gebran içerisinde gösterilen ve sayılarını 174 olarak hesapladığımız Çingeneler ise şehir nüfusunun % 072 'sini teşkil etmektedirler. Bu Çingeneler Müslüman isimleri taşımalarına rağmen Gebra kısmına yazılmışlardır. Ayrıca İspence mükellefi olarak gösterilmişlerdir. Bu durumda bunları yaşadığı toplumun isimlerini benimsemiş gayrimüslimler olarak kabûl ettik.

Tablo:12

1568'de Selânik Şehrine Oturan Yahudiler

No	Sayfa	Cemaat	Hane	Müc.	Mukim Yekûnu	Yahudi Nüfusa Nisbeti	Toplam Nüfusa Nisbeti
66	23-b	İspanya	101	70	505	3.31	2.1
67	24-a	Çeçilyan	126	240	630	4.13	2.62
68	26-a	Mağrebî	33	21	165	1.08	0.69
69	26-a	Lizbona	231	49	1155	7.56	4.80
70	27-b	Talyan	49	69	245	1.6	1.02
71	27-b	.....	144	-	720	4.71	2.99
72	28-b	.....	49	44	245	1.6	1.02
73	29-a	Ez Hayim	140	124	700	4.58	2.91
74	30-a	Köhne Katalan	70	69	350	2.29	1.46
75	30-b	Aragon	231	153	1155	7.56	4.80
76	32-a	Çeçilyan Köhne	91	92	455	2.98	1.89
77	33-a	Katalan n.d. Geruş	91	87	455	2.98	1.89
78	33-b	Şalom	105	178	525	4.44	2.18
79	34-b	Midraş	92	153	460	3.01	1.91
80	35-b	Pulya	159	193	795	5.2	3.31
81	37-a	Provençal	25	21	125	0.82	0.52
82	37-b	Gerusş Kastalyan	172	89	860	5.63	3.57
83	39-a	Evora Portukal	231	149	1155	7.56	4.80
84	40-a	Alaman	239	-	1195	7.82	4.97
85	41-a	Gerusş Kalavriş	126	81	630	4.13	2.62
86	42-a	Gerusş Kalavriş	92	48	460	3.01	1.91
87	42-b	Gerusş Kalavriş	40	16	200	1.31	0.83
88	43-a	.....	32	-	160	1.05	0.67
89	43-a	Köhne Kalavriş	182	118	910	5.96	3.78
90	44-b	Cedid Portukal	59	56	295	1.93	1.23
91	45-a	.... Cedid Portukal	133	17	665	4.35	2.76
92	45-b	Korfus	12	-	60	0.39	0.25
Yekûn			3055	2137	15275	100	

1530 (t.) tahririnde yazılan Ketafi, Ayo Pelaya, Asomat mahalleleri ile Cemaat-ı Tuzciyân-ı Astalos (?) bu tahrirde yazılmamış, Buna mukabil Cedid, Aslan Mermeri Cedid, Aya Sofya Cedid, yeni kaydedilmiş olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu tarihte şehirde 27 cemaat halinde yaşayan Yahudilerin 3055 hane ve 2137 mücerreden ibaret oldukları görülmektedir. 15275 kişi olarak hesapladığımız Yahudi nüfusu, şehir nüfusunun % 63.50'sini teşkil etmektedir. Bu nisbet 1500'de % 41.21 iken 1530'da % 53.59 olmuştur.

Şehrin 1478-1568 yılları arasındaki nüfus değişimini incelediğimizde Müslüman ve Hristiyanların 1500-1568 tarihleri arasında sayılarının azaldığını tesbit ettik. Hristiyanlar için ihtida bir azalış sebebi sayılsa bile Müslümanların azalması için geçerli bir sebep bulmak gerekmektedir. Tabii nüfus artışının yanında ihtidalarla Müslüman nüfusunun çok daha hızla artması gerekirken 1500 yılında 8575 olarak hesapladığımız Müslüman sayısı 1530'da 6195'e, 1568'de ise 6090'a inmiştir. Hristiyan nüfustaki azalma da ihtida ile izah edilmeyecek büyüklüktedir. Yahudi nüfusunda azalma görülmemiştir. Bunun şehre yeni gelen Yahudilerle izahı mümkündür. Şehir nüfusundaki bu azalmayı incelediğimiz devrede çok yaygın olduğunu tesbit ettiğimiz veba ve kolera salgınlarına bağladık. Canlı bir liman şehri olan Selânik'in bu yüzyıllarda Avrupa'daki veba salgınlarından çok etkilendiğini tesbit ettik. selânik'te 1532, 1545, 1553, 1570, 1581 ve 1588 yıllarında yaşanan veba salgınları şehrin nüfusunun büyük bir kısmını yok etmişti.(3) Avrupa'nın diğer

şehirlerinin nüfusları da bu salgınlarla büyük ölçüde azalıyordu.(4) Ayrıca Defterlerdeki yazılan kişilerin bir önceki tahrirde çok azının babasının ismini bulabildik ki bu durum tahrirler arasında nüfusun büyük ölçüde değiştiğini göstermektedir. Önceki tahrirde yazılanların önemli bir kısmı bu salgınlarla öldüğü için sonraki tahrirde kendileri veya çocukları olması gerektiği kadar yazılmamıştır.

NOTLAR

1. Ö.L.Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar, İst.1943, s.297-300
2. Mühimme Defteri, 6. Cild 54/14 sayfa.
3. J.Nehama, IV'den nakleden S.J.Shaw, Christian Anti Semitizm in the Ottoman Empire, Belleten, S.211, s.1104.
4. E. Werner, Büyük Bir Devletin Doğuşu, 2. Cilt (Terc. Yılmaz Öner) İstanbul, 1988; A.P.Vacalopoulos a.g.e., s.106; F.Braudel, Akdeniz ve Akdeniz Dünyası (Terc. M.A. Kılıçbay) İstanbul 1989, s.221.

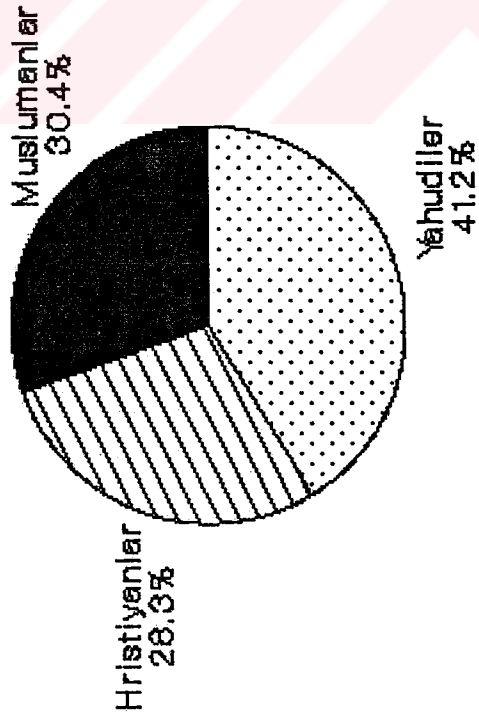
1478-1568 Yılları Arasında Selânik Şehrinin Nüfusu

Tarih	Müslümanlar				Hristiyanlar				Yahudiler		Çingeneler	Cemaatlerin Toplamı				
	1478	1500	1530	1568	1478	1500	1530	1568	1500	1530	1568	1568	1478	1500	1530	1568
Hane	850	1715	1239	1218	993	1234	905	503	2322	2624	3055	54	1843	3097	4768	4830
Müc.	86	241	185	305	48	93	134	970	1625	-	2137	-	134	367	319	3412
Bîve	-	-	-	-	281	454	159	-	-	-	-	-	281	454	159	-
Nüfus Yekunu	4250	8575	6195	6090	6089	7986	5167	2515	11610	13120	15275	270	10339	17301	24482	24150

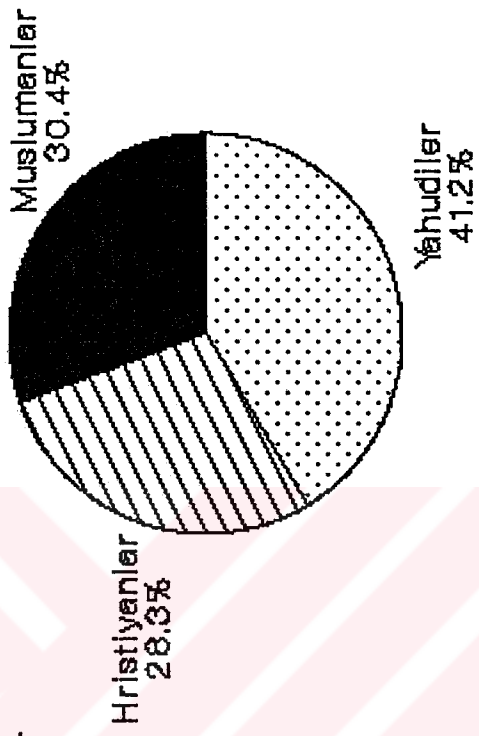

Selanik Sehrindeki Cemaatler

1478-1500

1478

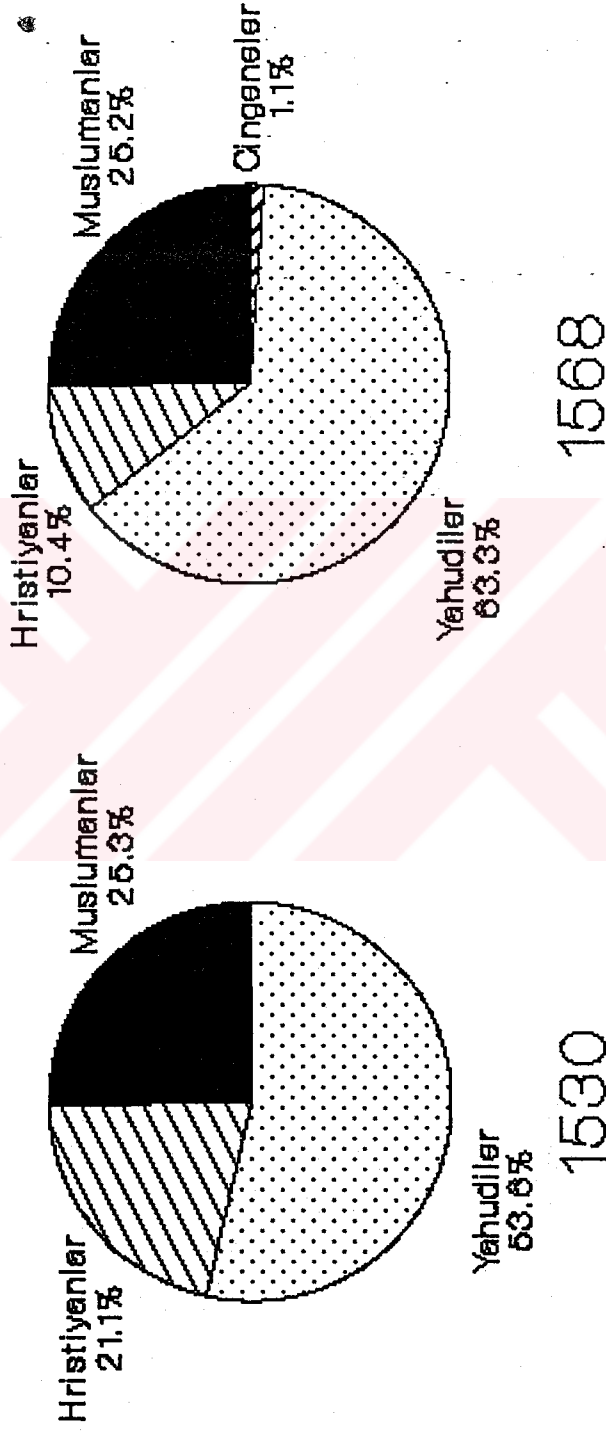

1500

Gratik 1-2

Selanik Sehrindeki Cemaatler

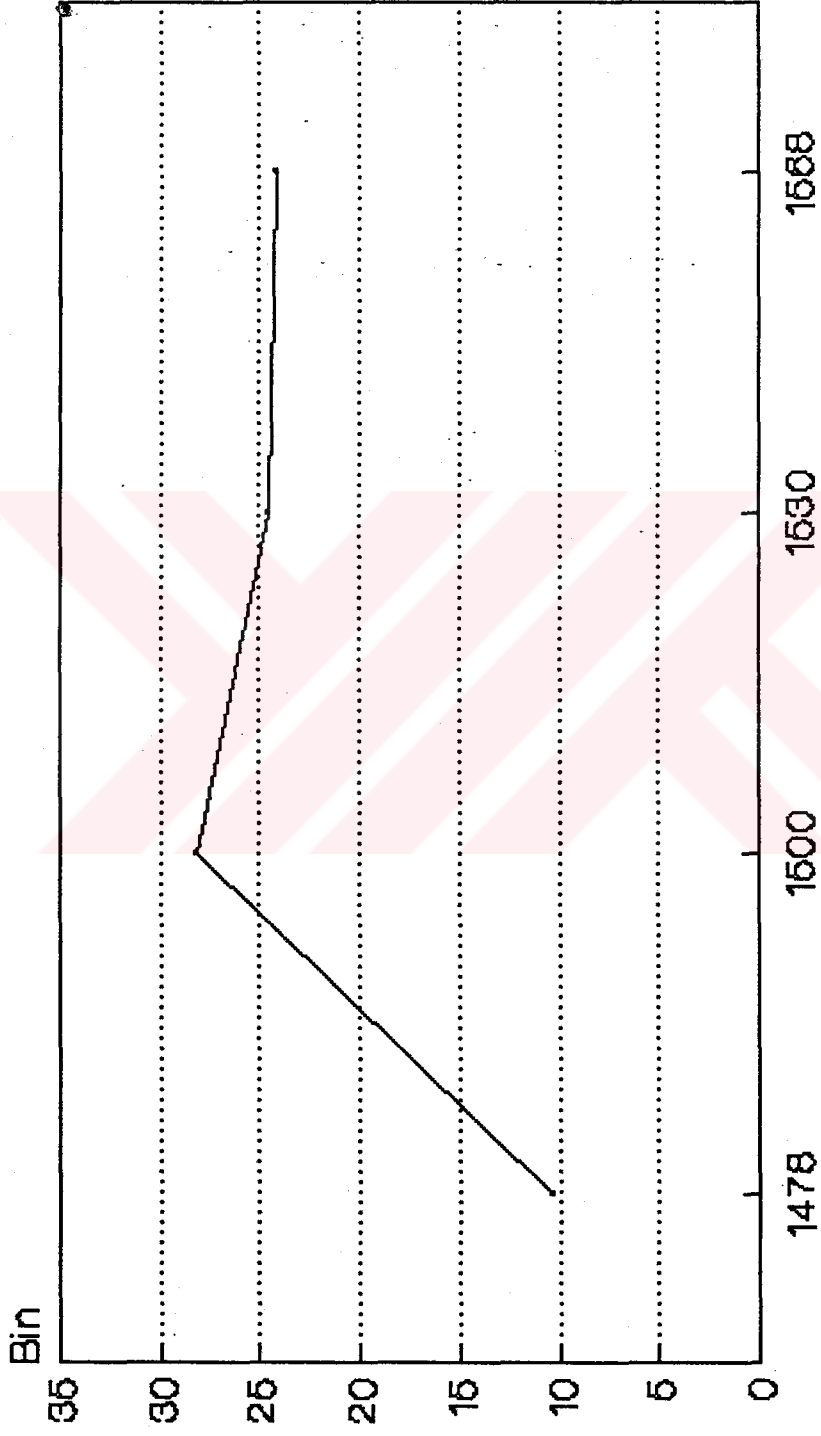
1530-1568

Grafik 3-4

Selanik Sehrinde Nufus Artisi

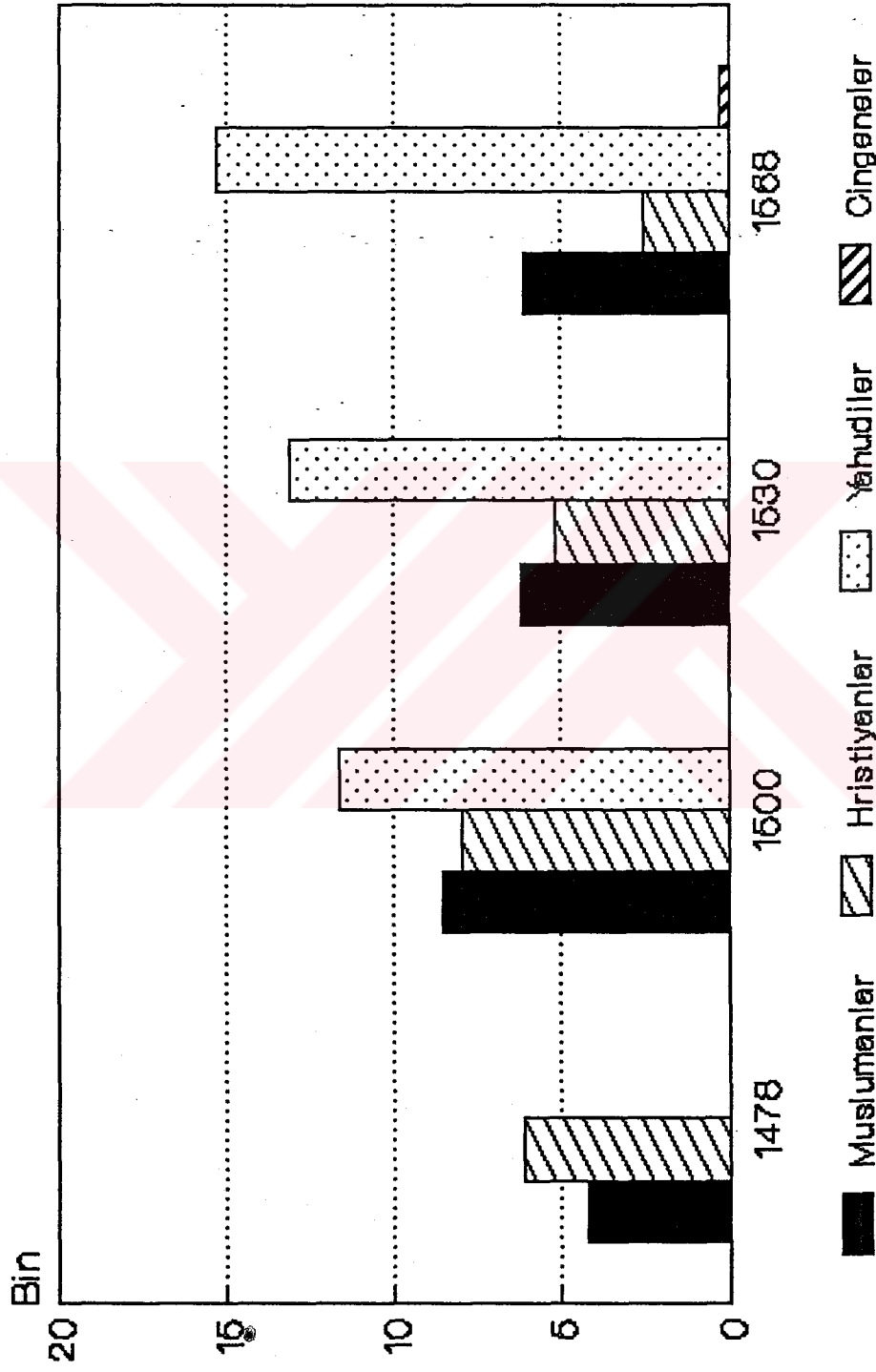
1478-1568

Grafik 6

Cemaatlere Gore Nufus Artisi

1478-1568

Gratik 6

VI. BÖLÜM

1478-1568 YILLARI ARASINDA SELANİK'TE İHTİDA

Tahrir Defterleri üzerinde yaptığımız bu araştırma bize, Selânik'te XV ve XVI. Yüzyıllarda gittikçe artan bir hızla İslâmlaşmanın yaşandığını göstermektedir. Tahrir Defterlerinde verilen bilgilerle ihtidayı gerçek nisbeti ile ortaya koyup koyamayacağımız konusu tartışmaya açık olmakla birlikte, biz bunun büyük ölçüde olabileceğine inanıyoruz. Bu defterlerde bizi bu konuda aydınlatacak bilgileri bazen açık bir şekilde bulabiliyoruz. Meselâ, 1478 tarihli Mufassal Tahrir Defterinde Sinan Beğ birader-i Saruca Paşa Cemaatı yazılırken dört kişi için "veled-i kâfir" ibaresi eklenmiştir (1). 1500 (t.) tarihli Mufassal Tahrir Defteri ise ihtida edenleri açıkça "mühtedî" ibaresi ile göstermiştir (2) Her defterde böyle kesin bilgilerin verilmediği doğruysa da verilen başka bilgilerden bazı sonuçlar çıkarmak mümkün olmaktadır. İncelediğimiz bütün Mufassal Defterlerde mutaklan belirtilmiştir. Hürriyeti bağışlanmış bu kölelerin gayrimüslim oldukları ve ihtida ederek bu imkâna kavuştukları anlaşılmaktadır.

Bizi ihtida konusunda aydınlatabilecek bir diğer bilgi de şahıs isimleridir. Mufassal Defterlerde verilen isimler arasında baba adı Abdullah olanların sayısının fazla olmasına karşılık kendi ismi Abdullah olanların çok daha az sayıda oldukları dikkati çekmektedir.

1530 tarihli Defterde şehir halkından kendi adı Abdullah olan sadece üç kişi vardır. Buna mukabil 386 kişinin baba adlarının Abdullah olduğu görülmektedir. 1568 tarihli Defterde de durum buna benzemektedir. Bu Defterde şehir halkından kendi adı Abdullah olan 10 kişi yazılmıştır. Baba adı Abdullah olanların sayısı ise 427'dir. Abdullah adının nadiren

isim olarak verildiği anlaşıldığına göre, baba adı Abdullah olarak gösterilenlerin çok büyük kısmının mühtedi olduğu açıktır. Bu ismi kendi adı olarak taşıyanların sayısını, baba adı olarak taşıyanlardan çıkararak mühtedi sayısını bulmaya çalıştık. Böylelikle kendi adı Abdullah olanların çocuklarının mühtedi olarak hesaplanmasını önlemiş olduk. Bu konudaki fikrimizi desteklemek üzere 403 numaralı Defterden üç mahalleyi misâl gösteriyoruz. Mahalle-i Ali Paşa'da kaydedilen 41 kişiden 16'sının baba adı Abdullah'tır (3). Mahalle-i Abdullah Kadı'da kaydedilen 28 kişiden 14'ünün (4) Mahalle-i Mescid-i Hacı Musa'da kaydedilen 52 kişiden 14'ünün (5) baba adı Abdullah'tır.

Bu bilgilerin ışığında Defterleri değerlendirdiğimizde, 1478 tahririnde hane reisi ve mücerred olarak kaydedilen 23 kişinin mühtedi olduğunu -ki Müslümanların % 2.46'sını teşkil etmektedir- söyleyebiliriz. 1500 tahririnde mühtedi sayısı 243'e, nisbet ise % 12.42'ye çıkmaktadır. 1530 tahririnde mühtedi sayısı 384, nisbeti ise % 19.63'tür. En fazla mühtedinin tespit edilebildiği 1568 tahririnde ise bu rakamlar 420 ve % 20.58 olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii bu tahrirlerde mühtedi çocukları, yani bir önceki tahrirde mühtedi olarak gösterilenler diğer Müslümanlar gibi herhangi bir sıfatla belirtilmeden yazılmaktadırlar. O bakımdan mühtedi nisbetlerine gayet tabii olarak mühtedi çocukları ve torunları dahil edilmemiştir. İhtidanın şehir nüfusunun yapısına gerçek tesiri değerlendirilirken bu hususun da göz önünde bulundurulması gerekir.

XV. ve XVI. asırlarda Osmanlı toplumunda gayri müslimler arasında ihtida hadisesinin bilhassa şehirlerde yaygın olduğu bilinmektedir (6). Selânik'e benzer bir gelişmeyi aynı asırlarda Trabzon'un da yaşadığını

1478-1568 Yılları Arasında Selânik'de Abdullah'lar, Mühtedîler ve Mu'taklar

Tarih	Adı	Baba Adı	Mühtedîler	Mu'taklar	Toplam Mühtedî Sayısı*	Müslüman Nüfusuna Nisbeti**
1478	2	4	4	17	23	2.46
1500	6	59	35	155	243	12.42
1530	3	386	-	1	384	19.63
1568	10	427	-	3	420	25.58
Yekun	21	876	39	176	1070	

*Toplam Mühtedî Sayısı= Mühtedî + Mu'tak + (Baba adı Abdullah'lar - Adı Abdullahlar)
100 x Toplam Mühtedî

**Müslüman Nüfusuna Nisbeti= $\frac{\text{Hane} + \text{Mücerred}}{\text{Hane} + \text{Mücerred}}$

gene Tahrir Defterlerine dayalı bir çalışmadan biliyoruz (7). Bu ihtida hareketlerinde rol oynayan sebepler ayrı bir araştırma konusudur. Hâkim milletle kaynaşarak sosyal statü değiştirme isteği, mutaklalarda olduğu gibi hürriyeti elde etme imkânı kazanmak, cizye vergisi gibi bazı malî mükellefiyetlerden kurtulma arzusu ihtidada rol oynayabileceği gibi, tamamen samimî duygularla ve maddî bir menfaat beklemeksizin ihtida edilebileceği de de kabûl edilmelidir. Bu defterlerde yazılan bir çok mühtedînin haırcı olduğunu görüyoruz ki, bu durum onların cizye gibi malî mükellefiyetlerden kurtulma düşüncesiyle değil de gönüllü olarak ihtida ettiklerini gösterir (8). Zorla veya vergi muafiyeti için Müslüman olanların büyük masraf ve eziyetleri göze alarak Selânik'ten Hacca gitmek istemeyecekleri açıktır.

NOTLAR

1. Bk.T.D.7, s.533.
2. Bk.BNCM:SN 16/35.
3. Bk.T.D.403, s.540-541
4. Bk.Td.403, s.541-542
5. Bk.Td.403, s.542
6. Ö.L.Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, Vakıflar Dergisi II (1942); Ö.L.Barkan, Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659) T.T.K. Belgeler, III, 5-6 (1968)
7. H.W.Lowry, Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi, 1461-1583, İst. (1978)
8. Bk. T.D.403, s.540, 604, 605, 606.

VII. BÖLÜM İKTİSADİ HAYAT

Şehrin Meslekî Yapısı

Bilindiği gibi Tahrir Defterlerinde kişilerin kendi adları ve baba adlarının yazılması ile yetinilmektedir. İncelememize esas teşkil eden Defterlerde de aynı yol takip edilmiştir. Fakat Müslümanların büyükçe bir kısmının baba adlarından başka meslekleri de yazılmıştır. Bunun baba adının tanıtıcı olmakta yeterli olmadığı durumlarda kullanılan bir yol olduğu kabul edilirse meslekleriyle yazılanların şehre ilk gelenlerden olmayıp yeni gelenler oldukları anlaşılır. 1478 Tahririnde şehirde yaşayan hane reisi ve mücerred 936 yetişkin müslüman erkekten 489'unun, yani %52'sinin mesleğini elimizdeki Defterden tesbit edebiliyoruz. Buna karşılık 1568 Tahririnde mesleği bildirilenlerin nisbetinin çok daha az olduğunu görüyoruz. Bu da yukarıda naklettiğimiz görüşü destekleyici bir bilgi olarak kabul edilebilir. Şehre yeni gelenlerin nerelerden ve ne zaman geldikleri konusunda Defterlerde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Gümölcinelü, Yenicelü, Sirozlu gibi birkaç kayıt, yeni gelenlerin tamamı üzerinde hüküm vermeye kafi gelmemektedir. Hristiyanların ise şehrin yerli halkı oldukları için, mesleklerinin yazılmasına ihtiyaç duyulmamış, herkesin birbirini tanıdığı mahalle sakinlerinin baba adlarıyla kendi adlarının yazılması kafi görülmüştür. Bunun yeterli olmadığı bazı durumlarda, istisnai olarak mesleklerin de yazıldığı görülmektedir. Fakat bu kadarı şehrin Hristiyan nüfusunun meslekî yapısını açıklamaya yetmediği için araştırmamızda bu husus ele alınmamıştır. Dikkate değer bir nokta Yahudilerin şehre en yeni gelen zümre oldukları halde mesleklerinin yazılmamasıdır. Bu durum bu zümrenin geldikleri yerlerdeki cemaat bütünlüklerini aynen muhafaza etmeleri ile izah edilebilir.

İncelediğimiz Defterlerde 141 meslek tesbit edebildik. Bu meslekler içerisinde mensuplarının sayısı en fazla olan cullahlıktır.

1. H.W. Lowry: Trabzon, s.38; H.W. Lowry: Portrait, s.280-282

Dört Tahrirde toplam olarak 184 cullah kaydedilmiştir. İkinci sırada imamlar gelmektedir. Sayıları 139'dur. Ondan sonra ise 99 kişinin mesleği olarak hayyatlık gelmektedir. 96 debbağ, 84 sarrac, 58 pabuccu, 56 dellâk, 46 kasab, 41 müezzin, 34 gazzâz, 31 boyacı, 29 bakkal, 29 dükkan sahibi, 29 kâtib yazılmış olması bize şehrin hakim mesleklerini göstermektedir.

Ticaret ve Sanayi

İncelediğimiz Tahrir Defterlerinde şehrin gelirleri hakkında verilen bilgiler bu devrede şehirde canlı bir iktisadi hayatın varlığını göstermektedir. Padişah hassı olan nefis-i Selânik'in 1519 yılı toplam geliri 3.506.762 akçe olarak hesaplanmıştır.(2) Bu gelir 1530 yılında 3.149.659 akçe olarak görünmektedir.(3) 1568 tahririnde nefis-i Selânik'in toplam geliri 5.277.952 akçeye yükselmiştir.(4) Bu geliri temin eden kaynaklar ise Defterde şu şekilde gösterilmektedir: İспенçe: 164775, mahsul-ı gümrük ve bac-ı bazâr: 1133.333 talyanha-i Selânik: 200 000, buzhane: 1666, ihtisab-ı nefis-i Selânik: 151666, kapan-ı dakik: 91000, dekâkin-i şire-füruşan: 1000, mukataa-i zemin-i kenisa-i Yehudiyan: ?, bağat ve öşr-i daire-i Selânik ma zeytunluk-ı karye-i Bozik ve besatin ve bağçeha-i mezbur: 116666, memalih-i Selânik: 2966666, bac-ı gümrük ma milh der ada-i iskele: 10000, niyabet-i tuzcıyan-ı Selânik: 2600, bab-ı kala: 5000, bab-ı Kalemeriye: 16000, dekâkin-i kira der daire-i kapan-ı galle, hali, resm-i tamga-i çuka-i Selânik: 85000, cizye-i gebran-ı...kaza-i Selânik ve Sidre Kapsi, 22000, Şemhane-i Selânik ve Sidre Kapsi ve Avret Hisarı ve Yenice-i Vardar:

---

2. T.D.70, s.6.

3. T.D.143, s.213, T.D.403, s.162; T.D.167, s.

4. T.D.318, v.3-a.

5. T.D.186, v.45-b, 46-a

6. M.T.Gkbilgin, Edirne ve Paşa Livası, s.151-153.

7. M.T.Gkbilgin, a.g.e., s.89.

26666, filori-i rav-ı Yehudiyan: 60000, pencik ma kapudanlık: 40000, zemin-i dekakin; Halî, bab-ı Vardar ve bab-ı Yalı: 54000, resm-i... Yehudiyan: 38333, zemin-i bostanlık Ali beğ: 125, zemin-i bostanlık-ı Hüseyin bin Mehmed: 200, Resm: 20.000, öşr-i bagat, resm-i gümrük ve resm-i otlak: 116666, resm-i keyl: 20000, Yehudiyan: 50000, zemin-i dekakin-i hassa der mefs-i Selânik: 5333, zemin-i mer'a-i nefsi Selânik:-, hassa sazlık ma çayır: 6000, kışlak-ı Pîri Celebi:-. (5)

İncelediğimiz Defterlerde şehir Müslümanlarının meslekleri hususunda verilen bilgiler, bize şehirde hakim olan iktisadî faaliyetleri göstermektedir. İncelediğimiz devrede şehirde güçlü bir dokuma sanayiinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Dört Tahrirde mesleği belirtilmiş ... yetişkin erkekten 380'inin cullah, hayyat, gazzâz, boyacı, derzi, bezzâz, iplikci, tarakçı, basmacı, hallac, keçeci ve ketenci olduğu görülüyor ki bu sayı mesleği belirtilenlerin % ... demektir.

Şehirde ağırlığa sahip ikinci meslek grubu deri sanayiidir. Yetişkin Müslüman erkeklerden 288'i deri sanayii ve bu sanayi ile ilgili yardımcı mesleklerde çalışmaktadır. Saraç, debbağ, pabuccı, keşşger, çizmecî, başmakçı, kürkcü ve meşinci olarak çalışan bu kişiler, mesleği belirtilenlerin %... 'ını teşkil etmektedirler.

Tuz gelirlerinin çokluğu dikkatimizi çekmektedir. 1568 Tahririnde kaydedilen mahsul-ı memalih-i Selânik 2.966.666 akçedir. Bu miktar bütün diğer gelir kalemlerinin toplamından fazladır. H.873 (M.1468-1469) tarihli bir kayıttan bu tuz gelirlerinin mukataa yolu ile toplandığını ve üç buçuk yıllık gelirin 8.399.600 akçe olduğunu öğreniyoruz. (6) Selânik memlehasının mukataa olarak Paleologos hanedanından bazı kişilere verildiğini biliyoruz.(7)

Tablo:15

Tahrirlere Göre Meslekler ve Unvanlar (1478-1568)

Meslek veya Unvan	1478	1500(t)	1530	1568
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Ahcı (Tabbah)	-	6	-	-
Akıncı	-	-	1	-
Allaf	1	-	-	-
Arabacı	-	5	-	-
Arslancı	-	1	-	-
Attar	2	2	3	6
Bakkal	12	4	9	4
Balıkçı	-	1	1	-
Basmacı	1	-	-	-
Başmacı	-	5	-	-
Bazarbaşı	1	-	-	-
Bazargân	6	-	-	-
Bennâ	-	1	-	-
Berber	-	-	1	-
Bevvâb (Kapıcı)	-	-	2	-
Beytûlmâlcî	-	1	-	-
Bezzâz	2	1	-	1
Boyacı	10	15	6	-
Bozacı	-	-	1	1
Börekçi	8	2	-	-
Canbaz	-	1	-	-
Cullah	72	62	31	19
Çarkıcı	-	1	-	-
Çerçi	2	1	-	-

Meslek veya Unvan	1478	1500(t)	1530	1568
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Çiftci	1	-	-	-
Çizmeci	16	-	1	-
Çoban	-	2	-	-
Çorbacı	-	1	-	-
Çömlöki	1	1	-	-
Çörekci	-	-	1	-
Dânişmend	3	-	-	-
Değirmenci	-	2	-	-
Dellak	18	24	6	8
Dellâl	6	1	6	-
Derbendci	-	-	1	-
Dimici	1	-	-	-
Düğmeci	-	-	1	-
Dükkandâr	20	4	5	-
Eskici	6	1	2	-
Eşekci	1	-	1	-
Gazzâz	17	8	8	1
Gemici	-	-	3	-
Habbâz (Etmekci)	7	11	3	3
Haddâd	-	1	-	-
Halatçı	-	1	-	-
Hallâc	1	-	1	1
Hammâl	3	7	8	6
Hammâmî	4	2	2	-
Harâccı	-	2	-	-
Hatîb	-	-	-	7

Meslek veya Unvan	1478	1500(t)	1530	1568
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Hattâbî	-	3	-	-
Hayyât (Derzi)	43	42	12	8
Hekim	-	1	-	-
Helvayî	3	3	6	3
Hergeleci	1	-	-	-
Himârî	6	-	-	-
İbrişimci	-	-	1	-
İğneci	1	-	1	-
İmam	27	34	38	40
İplikçi	-	5	2	2
Kadı	-	-	-	2
Kârver	1	-	-	-
Kassâb	12	21	11	2
Kâtib	8	11	10	-
Kayyum	-	1	1	1
Kazgânî	8	7	3	1
Kebâbcı	-	1	-	-
Kebkebûr	8	1	1	-
Keçeci	-	-	-	1
Kefşger	21	1	-	-
Keresteci	2	-	-	-
Ketenci	-	-	1	-
Kilidci	1	1	-	-
Kirişçi	-	4	-	-
Korucu	-	-	1	-
Kömürcü	-	1	-	-

Meslek veya Unvan	1478	1500(t)	1530	1568
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Kılıccı	-	3	-	-
Kuyumcu	2	6	-	-
Kübcü	-	1	-	-
Kürkçü	1	-	-	-
Meremmetçi	-	2	1	-
Meşinci	-	-	1	-
Mimar	-	1	-	-
Molla	-	2	-	-
Muhassıl	-	-	-	2
Muhzır	-	2	-	-
Muallim	-	1	-	-
Mumcu	2	-	1	-
Muhzır	-	2	-	-
Mülâzım	-	-	-	2
Müezzin	-	9	12	20
Müderriş	-	-	-	1
Mütevelli	-	1	-	-
Nakkâş	-	-	1	-
Nalband (Neal)	4	9	5	3
Nâib	-	1	-	-
Nâzır	-	2	-	-
Neccâr	4	14	3	1
Odabaşı	-	1	-	-
Pabuccı	23	22	12	1
Pirincci	1	-	-	-
Sabûnî	5	4	3	1

Meslek veya Unvan	1478	1500(t)	1530	1568
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Safrancı	3	1	-	-
Sarrâcı	36	26	16	6
Sekkâk (Bıçakcı)	3	1	-	1
Semirger	2	-	-	-
Seyyid	-	16	-	15
Sepedci	-	2	-	-
Sırmakeş	1	1	-	-
Sipah	-	5	-	-
Solak	-	1	-	-
Sûfî	-	7	-	-
Şekerci	-	1	-	-
Şerbetci	4	1	-	-
Şeyh	-	-	2	4
Tabbâğ (Debbâğ)	33	41	18	4
Tabılbâz	1	-	-	-
Tâcir	1	-	-	5
Takyeci	-	5	2	-
Tanburacı	-	2	-	-
Tarakcı	4	3	-	-
Taşcı	-	2	-	-
Togancı	-	1	1	-
Urgancı	-	-	-	1
Yapıcı	-	-	3	2
Yelkenci	-	1	-	-
Yekûn				

Tablo:16

Dokuma Sanayi İle İlgili Meslekler

Meslek	Meşgul Olanların Sayısı
Cullah	184
Hayyat (Derzi)	105
Gazzâz	34
Boyacı	31
Bezzâz	4
İplikçi	9
Tarakçı	7
Hallac	3
Basmacı	1
Keçeci	1
Ketenci	1
Yekun	380

Tablo:17

Deri Sanayii İle İlgili Meslekler

Meslek	Meşgul Olanların Sayısı
Sarrac	84
Tabbağ (Debbağ)	96
Pabuccu	58
Kefşger	22
Çizmeci	17
Başmacı	9
Kürkcü	1
Meşinci	1
Yekun	288

VIII. SONUÇ

M.Ö.IV. Yüzyıl başlarında kurulan ve süratle gelişerek Makedonya'nın en önemli şehri ve limanı haline gelen Selânik ilk defa 1387 yılında Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir. Sonra tekrar Bizans'ın topraklarına katılan şehir bir müddet Venediklilerin elinde kaldı. 1430 yılında II.Murad şehri savaşla aldı. Şehre Yenice-î Vardar'dan Türkler İskân edildi. Şehrin imarı için harekete geçen Osmanlı idaresi zamanında cami, hamam ve diğer binalar yapıldı. Şehir Türk idaresinin ilk devirlerinde Müslüman ve Hristiyanlardan ibaret iken 1492'den sonra İspanya, Portekiz, Almanya ve diğer bazı ülkelerden gelen Yahudilerle nüfus yapısı tamamen değişti. Yahudiler şehrin en fazla nüfusa sahip dinî grubu oldular.

Şehir bir Padişah hassı olmakla birlikte, tekaüd olan vezirlere verildiği de olmuştur. Halkı her zaman avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf olmuştur.

Osmanlı geleneğine göre, şehrin ilki hemen fetihten sonra olmak üzere 1431-32, 1455, 1478, 1500, 1519, 1530, 1568 ve 1613 yıllarında tahriri yapıldı. Bizim bu araştırmamız da elimizde olan Tahrir Defterlerine dayanmaktadır. 1431-1613 yılları arasında 182 yıllık devrede sekiz tahrir yapılmıştır ki ortalama olarak 26 yılda bir tahrir yapıldığı görülmektedir.

Şehre ilk gelenlerin önce cemaatlar halinde teşkilâtlandıkları daha sonra bu cemaatların mahallelere dönüştüğü incelediğimiz Defterlerde verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Müslüman mahalleleri başka Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi bir cami veya imarethane etrafında

kurulmuşlardır. İlk yerleşen Müslüman cemaatler de adlarını devam ettikleri mescid veya camiden almışlardır. Hristiyanlar şehrin yerli ahalisi oldukları için ilk tahrirlerden itibaren mahalleler halinde kaydedilmişlerdir. Yahudiler ise geldikleri ülkenin adını taşıyan cemaat veya taifeler halinde yazılmışlardır.

Araştırmamızda kullandığımız Mafassal Defterlerde Müslüman nüfusun meslekleri önemli bir nisbette belirtildiği halde, Hristiyan ve Yahudilerin meslekleri bazı istisnalar dışında gösterilmemiştir. Bunun sebebi olarak, şehrin yerlisi olan Hristiyanlar ile sonradan cemaatlar olarak gelen Yahudilerin birbirlerini öteden beri tanıyan kimseler olabileceği, Müslümanların ise değişik yerlerden gelmiş olmaları sebebi ile tanıtıcı olmak bakımından meslekleri ile birlikte yazıldığı üzerinde durulmuştur.

Şehrin nüfusunun veba salgınları ile büyük darbe yediği ve bundan en fazla Müslümanlar ve Hristiyanların zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Yahudiler yeni gelen cemaatlarla bu nüfus kaybını telafî etmişler ve şehrin nüfusunu en fazla arttıran dinî grubu olmuşlardır. Yahudiler şehrin iktisadî bakımdan canlanmasına yardım etmişler, dokuma sanayiini büyük ölçüde ellerinde bulundurmuşlardır.

Bu devrede şehrin gayrimüslim nüfusunda önce tedricen, XVI. asırda ise süratle İslâmlaşma görülmüştür. Araştırmamızda bu husus incelenerek şehrin nüfusunda meydana gelen değişme gösterilmiştir. Tahrir Defterlerinde belirtilen mu'tak ve mühtedilerden başka baba adı olarak Abdullah ismini kullananların da tamamına yakınının mühtedî olduğu sonucuna varılmıştır.

Şehrin mesleklerine ait listenin zengin olması incelediğimiz devrede iktisadî faaliyet olarak çeşitliliğe delâlet etmektedir. Tuz mukataalarının şehrin en zengin gelir kaynağı olduğu, dokuma ve deri sanayilerinin çok geliştiği görülmektedir. Canlı bir ticaret merkezi olan Selânik'in iştek bir limana sahip olduğu anlaşılmaktadır.

SUMMARY

Thessaloniki, the most important seaport of Macedonia, that had been set up in the beginning of the IVth Century (B.C.) the first time came into the possession of Ottoman Turks in 1387.

The city captured by Byzantium and Venetians became the land of Ottoman in 1430 again. Sultan Murad the second, after having conquered the city changed two churches into mosques, did his best for the construction of the city and brought Turks from Yenice-i Vardar to be dwelled there.

According to the Ottoman tradition, registry of tax and population of the city was made after the conquest the first time and consequently in the years 1455, 1478, 1500, 1519, 1530, 1568 and 1613. These are called Tahrir Defters.

In this study we have evaluated these documents and found out that the population the city composed of Muslims and Christians at first, increased to a great extent by the coming of the Spanish and German Jews in the early XVth Century and that they formed the largest religious group.

Great changes took place in the composition of the population because of the epidemic but the level was protected by the new-comers.

The non-Muslim population of the city at first gradually, but in the XVth Century rapidly became Muslim. It appears that this had been realized by their own free will.

Thessaloniki, protected its importance and power as a center of textile industry and manufacturing leather goods as well as being a lively commercial harbour, for centuries.

BİBLİYOGRAFYA

A. KAYNAKLAR

1. Osmanlı Arşivi

a. Tapu Tahrir Defterleri Mufassal

No. 3 Paşa Livası Mufassal Tahrir Defteri

No. 7 Selânik Mufassal Tahrir Defteri

No. 70 Selânik İcmâl Defteri

No. 143 Selânik İcmâl Defteri

No. 167 Paşa Livası İcmâl Defteri

No. 403 Selânik Mufassal Tahrir Defteri

b. Mühimme Defterler

No. 6,7

2. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

No: 186 Selânik Mufassal Tahrir Defteri

No: 318 Selânik İcmâl Defteri

No: 553 Selânik Vakıflar Tahrir Defteri

3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

No. 179 Selânik Esas Defteri

No. 185 Selânik Esas Defteri

4. Bulgaristan Millî Kütüphanesi Şarkiyat Bölümü

BNCM: SN 16/35 Selânik Mufassal Tahrir Defteri

BİBLİYOGRAFYA

B.ARAŞTIRMALAR

1. Aktepe, Münir, XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair. Türkiyat Mecmuası. C.X, İst.1953.
2. Aşık Paşazâde, Tevarih-i Osman (Yay.N.Atsız), (Osmanlı Tahrirleri I'de) İstanbul 1947.
3. Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, İst.1947.
4. -----, E.Hakkı, Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri, IV. Cild, 4, 5, 6. Kitab, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk. İstanbul 1982.
5. -----, E.Hakkı, Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu, Ankara 1958.
6. Barkan, Ömer Lütfi, Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659), TTK Belgeler, II/5-6 (1968)
7. ----- Ö.L. ve Enver Meriçli, Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defteri, Ankara, 1988.
8. ----- ve Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, İstanbul 1970.
9. -----, XV.ve XV'ncü Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar, İstanbul.1943.
10. -----Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, Vakıflar Dergisi II (1942).
11. -----, "Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", C.23, s.1-2, İst.1962-1963.

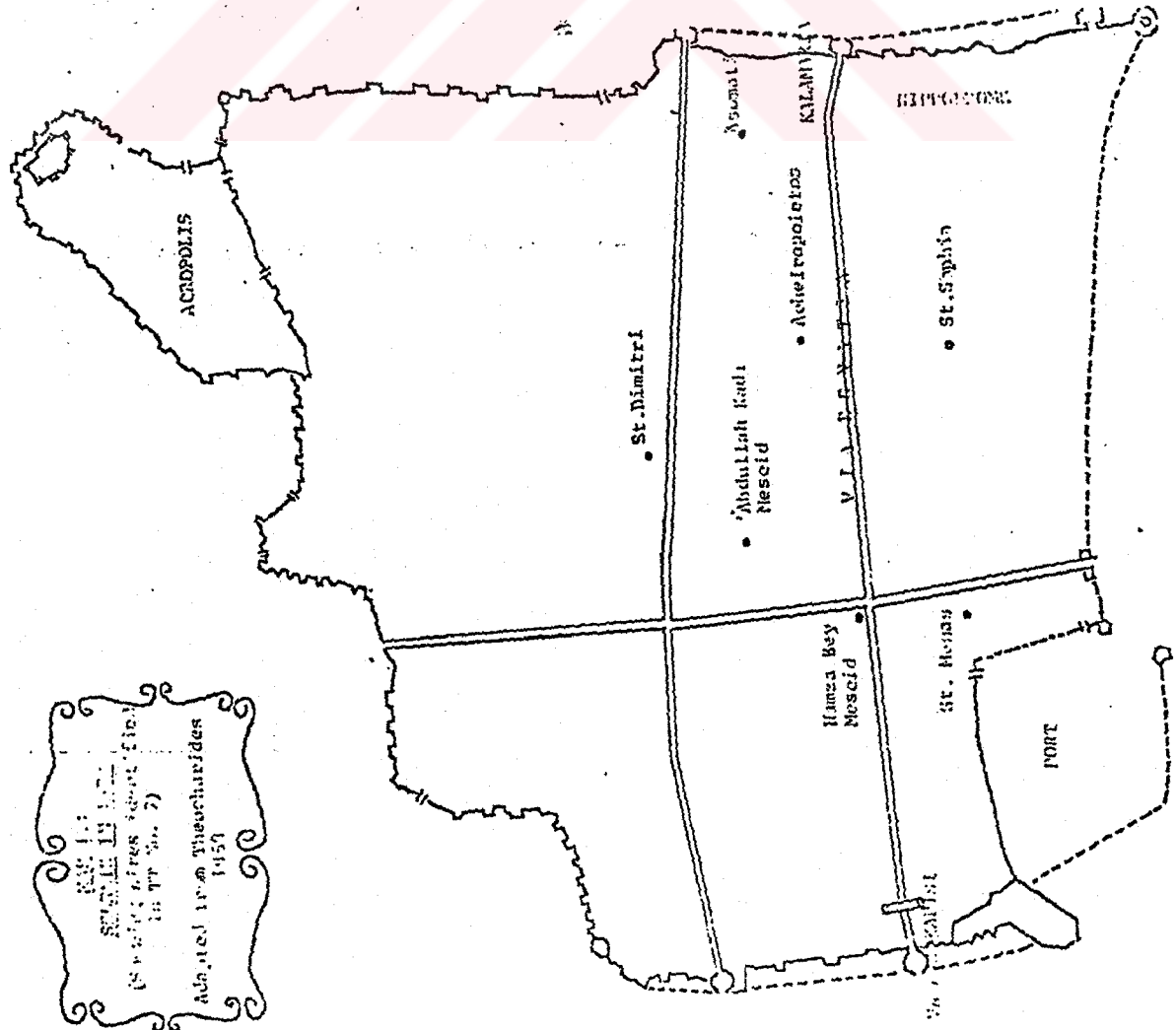
12. Barkan Ö.L. Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, T.M. X, İstanbul 1953, s.1-26.
13. -----, Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Arazi Tahrirleri: Hakana Mahsûs İstatistik Defterleri, İ.F.M, II/1, İstanbul 1941, s.29-59.
14. -----, Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) tarihli Arazi Kanunnamesi, Türkiye'de Toprak meselesi, İstanbul, 1980.
15. Baştav, Şerif, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Ankara, 1989.
16. Baysun, M.Cavid, Ebussud, İ.A., C.IV.
17. Braudel, Fernand (Çev.Mehmet Ali Kılıçbay), Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, İst.1989
18. Cvetkova, Bistra A. (Yay.), Fontes Turcici Historae Bulgaricae, XIV, Sofia, 1972.
19. Delilbaşı, Melek, Johannis Anagnostis, "Diigisis Peri Tis Telefteas Aloseos Tis Thessalonikis"(Selânik'in Son zaptı Hakkında Bir Tarih), Ank.Ün.D.T.C.F.Tarih Araştırmaları Dergisi, C.VIII-XII, S.14-23. Ank.1975.
20. Delilbaşı, Melek, Johannis Anagnostis, "Selânik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih", Ankara 1989.
21. -----, Selânik'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı Venedik Savaşı (1423-1430), Belleten C.XL, S.160, Ank.1976, s.573-588.
22. -----, Sultan II. Murad'ın Fetihten Sonra (29 Mart 1430) Selânik'te izlediği Politika ve Bir Hamam Kitabesi, A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XIV, S.25.

23. -----, (Tan.), V.Dimitriadis, Topografia tis Thessalonikis Kata tin Epohi tis Tourkokratias (1430-1912), Belleten, C.XLIX, s.193 (Nisan 1985) s.163-168. Ankara 1985.
24. Dennis, George T. (Terc. M.Delilbaşı), 1403 tTarihli Bizans-Türk Antlaşması, A.Ü.D.T.C.F.D., C.XXIX, S.1-4
25. Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Lûgat, 3.Baskı, Ankara 1978.
26. Dimitriadis, Vasilis, Ho Kanunnâme Kai Hoi Christianoi Katoikoi tes Thessalonikes gyro sta 1525, Makedonika 19 (1979) s.328-395.
27. -----, Topografia tis Thessalonikis kata tin Epohi tis Tourkokratias (1430-1912), (Türk İdaresindeki Selânik'in Topografyası), Makedonya Araştırmaları Enstitüsü - Makedonya Kütüphanesi No: 61, Selânik 1983.
28. Ercan, Yavuz, Türkiye'de XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin Hukukî, İctimaî ve İktisadî Durumu, Belleten C.XLVII, S.188, s.1119-1149. Ankara 1983.
29. Evliya Çelebi Seyahatnamesi. C.VIII, İstanbul, 1318.
30. Eyice, Semavi, Atatürk'ün Doğduğu Yıllarda Selânik, Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan. İstanbul Ün.Ed.Fak., İstanbul 1981.
31. -----, Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri, Türkiyat Mecmuası, C.XI, İstanbul, 1954.
32. Galanti, Avram, Türkler ve Yahudiler, İstanbul, 1947.
33. Gökbilgin, M.Tayyib, XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, İst.1952.

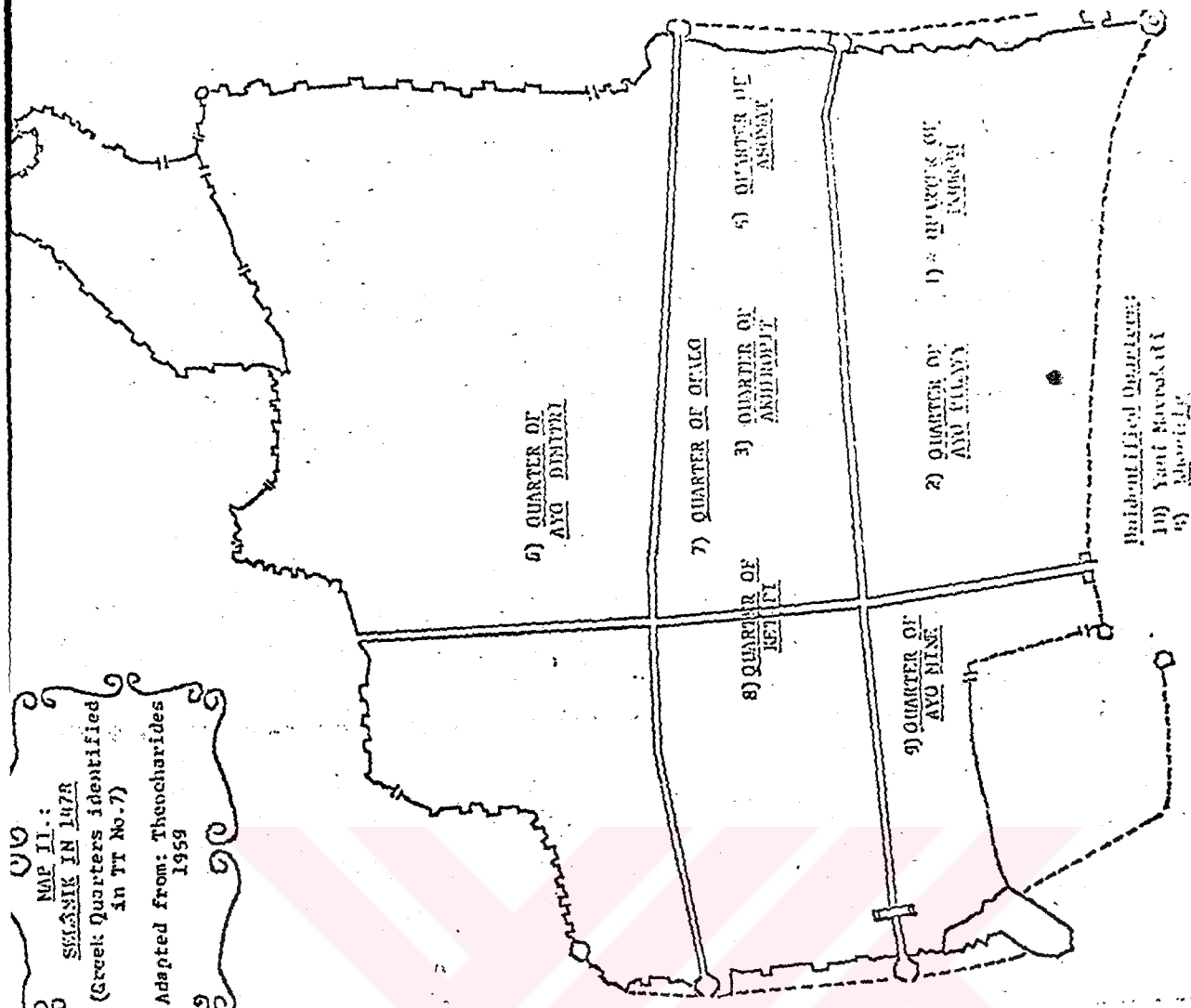
34. ----- Selânik, İ.A. C.X.
35. Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Selâtin ve Meşahir-i Ricâl,
Haz. Fahri Ç.Derin, İst.1978.
36. Hammer, J. von, Rumeli und bosna, Geographisch Beschrieben von
Mustafa ben Abdulla Hadschi Chalga, wien 1812.
37. Heywood, Colin, Between historical myth and 'mythohistory': the
limits of Ottoman history, BMGS 12 (1988) s.315-345.
38. İnalçık, Halil, Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı
Arvanid, Ankara 1954.
39. İnalçık, Halil, Murad II., İ.A., C.VIII.
40. -----, Rumeli, İ.A. C.IX.
41. İnciciyan, P.L., H.D. Andreasyan, Osmanlı Rumelisi Tarih ve
Coğrafyası, Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S.2-3,
İstanbul 1974.
42. Kâtib Çelebi, Cihannüma. Rumeli Und Bosna (Çev.J.Von Hammer)
Viyana 1812.
43. Lowry, Heath W., Portrait of a city: The Population and Topography
of Ottoman Selânik (Thesaloniki) in the year 1478, Diptiha
(1980/1981). Atina 1981. s.254-292.
44. Lowry, H.L. Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi. 1461-1583,
İstanbul (1989/1981)
45. Mehmed Neşrî, Kitab-ı Cihan-nümâ, Neşrî Tarihi II.(Yay. F.R.Unat,
Prof.Dr. M.A.Köymen) 2. Baskı, Ankara 1987.

46. Mc Gowan, Bruce W. Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Ank.1983.
47. Olson, R.Wb. Jews in Ottoman Empire and Their Role in Light of New Documents, İ.Ü.Ed.Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi, S.7-8.
48. Peçevî İbrahim Efendi, Peçevî Tarihi (Haz.B.S.Baykal) Ankara 1981.
49. Redhouse, James W., A.Turkish and English dexicon, Lübnan 1987 (Yeni Baskı).
50. Sertoğlu, Midhat, Osmanlı Tarih Lûgatı (2.Baskı). İst.1986.
51. Shaw, Stanford J., Christian Anti Semitizm in the Ottoman Empire, Belleten, S.211.
52. Tamer, Vehbi, Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları, Vakıflar Dergisi, S.IV.
53. Tekindağ M.C. Şahabeddin, İstanbul, İ.A.C.5/II.
54. Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Murad I, İ.A. C.VIII.
55. -----, İbrahim Kemal Baybura ve Ülkü Altundağ, Topkapı Sarayı Müzesi, Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu, II. Fasıkül, Hükümler-Beratlar, Ankara 1988.
56. Vacalopoulos, Apostolos P. (Çev. T.F. Carney) A History of Thessaloniki, Selânik 1972.
57. Werner, Ernst, (Terc. Yılmaz Öner) Büyük Bir Devletin Doğuşu, 2. Cilt, İstanbul, 1988

MAP I:
 SELANK IN 1478
 (Greek Quarters identified
 in TT No. 2)
 Adapted from Theodorides
 1959

MAP II:
 SELANK IN 1478
 (Greek Quarters identified
 in TT No. 7)
 Adapted from Theodorides
 1959

Identified Quarters:
 10) Ayo Kavakli
 11) Mese

* Numbers correspond to the order in which these quarters appear in TT No. 7

TÜRK DEVRİNDE SELÂNİK ŞEHİRİ KROKİSİ

A. WERNIESKI (1874 ?) ve E. BERNASCONI (1910) nin plânları esas alınarak O.TAFRALI ve Mimar G.GHIVLAMILA 'nin çizdikleri plândan (1911) sadeleştirilerek çizilmiştir.

ölçek 1/2500

- KİLİSE
- ▲ HAVRA
- BİZANS HARABESİ
- SARNIÇ

Aya Sofya C. KİLİSEDEN ÇEVİRİLENLER

